

Kökényesi Zsolt

MISE ÉS PRESZTÍZS

*A magyar főpapok jelenléte és reprezentációja a bécsi udvarban
1711 és 1765 között¹*

I. Előzmények és kontextus

A kora újkori bécsi (udvari) kultúra egyik legmeghatározóbb eszmei forrásának a római katolikus vallás tekinthető, amely a Habsburg dinasztia *Pietas Austriaca* imázsának a fundamentumát képezte, és amely a Habsburg Monarchia szellemiségére is nagy hatást gyakorolt.² Ennek megfelelően a Habsburg kormányzat erős szövetséget tudott kiépíteni a katolikus klérus felső rétegével, amelynek tagjai — nem meglepő módon — a császárvárosi udvarnak is rendszeres vendégei voltak. A Magyar Királyság érsekei és püspökei igen népes és fontos táborát alkották a közép-európai államkonglomerátum egyházának és főnemességének, akik már 1526 után (miután az oszmán hódítók az egyházmegyék többségét — teljesen, vagy részlegesen — elfoglalták) leginkább a Bécs–Pozsony–Nagyszombat kijelölt háromszögben tartózkodtak.³ Az esztergomi érsekek közül is többen rendszeres vendégek voltak a császárvárosban. Oláh Miklós kimondottan sürgette a magyar (fő)nemeseket, hogy küldjék fiaikat Bécsbe nevelkedni, művelődni, vagy — a császárvárosban szintén gyakran jelen lévő — Pázmány Péter 1623-ban a Habsburg birodalmi központban hívta életre a Páz-

¹ A tanulmány megírásához szükséges bécsi kutatásokat a bécsi *Collegium Hungaricum* két hónapos ösztöndíja (2013) és az Osztrák-Magyar Akcióalapítvány *Ernst Mach* ösztöndíja (2014) tette lehetővé. A tanulmány szóbeli változata elhangzott a *Magyar egyházi reprezentáció 1800-ig* című konferencián (2015. április 18-án). A dolgozat alapos korrektúrájáért köszönettel tartozom Toma Katalinnak és Fazekas Istvánnak, akik a témával kapcsolatban olyan összefüggésekre is segítettek rájönni, amelyek a figyelmet elkerülték volna.

² *Anna Coreth*: *Pietas Austriaca. Ursprung und Entwicklung barocker Frömmigkeit in Österreich*. Wien 1959.; *Kerstin Schmal*: *Die Pietas Maria Theresias im Spannungsfeld von Barock und Aufklärung. Religiöse Praxis und Selbstbewusstsein gegenüber Familie, Untertanen und Dynastie*. Mainz 2001.

³ *Pálffy Géza*: *Szent István birodalma a Habsburgok közép-európai államában. A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. (Akadémiai doktori értekezés.) Bp. 2008. 97.; 249., vagy a magyar főpapok közép-európai szerepéről, reprezentációjáról lásd: *Petneki Áron*: *Pompa episcopalis avagy a püspöki reprezentáció a barokk kori Közép-Európában*. In: *Ünnepi tanulmányok Szigeti Jenő 70. születésnapjára*. Szerk. Daniel Heinz – Fazekas Csaba – Rajki Zoltán. Miskolc 2006. 238–263.

máneum intézményét, amely igen jelentős kulturális transzfer szerepet játszott, továbbá a magyarok bécsi jelenlétét is erősítette.⁴

Miként változott a helyzet a 18. században, a visszafoglaló háborúk és a Rákóczi szabadságharc után? Ezen korszak főpapjainak szerepvállalásáról kialakított képet az utóbbi évtizedben igen nagy mértékben sikerült árnyalni és részletgazdagabbá tenni, kiváltképp Joachim Bahlcke és Forgó András kutatásainak köszönhetően,⁵ — az utóbbi történész nagy érdeme, hogy a prelátusok hatalmi helyzetét a korban oly nagy jelentőséggel bíró reprezentációtörténeti kontextusban értelmezte — azonban a püspökök és érsekek személyes bécsi jelenlétéről, amely nem csak reprezentáció-, hanem politikátörténetileg is releváns kérdés, igen keveset tudunk. A magyar főpapok római kapcsolatai, tanulmányai sokkal jobban feltártak, és jelentőségük sokkal inkább hangsúlyozott, mint a prelátusok császárvárosi működése, ami pedig az uralkodó főkegyúri joga és a korabeli politikai realitások miatt szintén nem elhanyagolható kutatási probléma. De ez nemcsak a magyar (vagy a magyar témát feldolgozó) történeti kutatás hiányossága, hanem a nemzetközi historiográfiának is az adósságai közé sorolható. Ugyan az utóbbi bő két évtizedben számos hiánypótló mű keletkezett — kiváltképp a Német-római Birodalom szuverén egyházi fejedelméről — azonban a császárvárosi udvar vonatkozásában még igen sok a megválaszolatlan kérdés.⁶ Így a bemutatandó vizsgálat egy első kísérlet, amely a téma je-

⁴ Pálffy G.: Szent István birodalma i. m. 97.; *Bitskey István*: Reprezentáció és mecénatúra Pázmány Péter udvarában. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra; Horn Ildikó. Bp. 2005. 365.; *Fazekas István*: A Pázmáneum története az alapítástól a jozefinizmus koráig (1623–1784). In: *A bécsi Pázmáneum*. Szerk. Zombori István. Bp. 2002. 7–176.

⁵ A megnevezett szerzőknek csak a kapcsolódó főműveiket említve: *Joachim Bahlcke*: A magyar püspöki kar és a Habsburg Monarchia. Együttműködéstől a konfrontációig (1686–1790). Bp. 2013.; *Forgó András*: Szerzetesség és politikai kultúra a 18. századi Magyarországon. (Habilitációs értekezés.) Bp. 2013.; *Forgó András*: Az egyházi rend a szatmári megegyezés utáni országos politikában. In: *Az 1712. évi pozsonyi diéta egy ciszterci szerzetes szemével*. Szerk.: Forgó András. (Fontes ex Archivo Sancti Martini editi I. / A Veszprém Megyei Levéltár kiadványai 32.) Veszprém 2013. 7–63.

⁶ A teljesség igénye nélkül csak néhány fontosabb műre hívnánk fel a figyelmet: *Rudolf Weiss*: *Das Bistum Passau unter Kardinal Joseph Dominikus von Lamberg: (1723–1761); zugleich ein Beitrag zur Geschichte des Kryptoprottestantismus in Oberösterreich*. St. Ottilien 1980.; *Aloys Winterling*: *Der Hof der Kurfürsten von Köln, 1688–1794: eine Fallstudie zur Bedeutung "absolutistischer" Hofhaltung*. (Veröffentlichungen des Historischen Vereins für den Niederrhein, Bd. 15) Bonn 1986.; *Stephan Mauelshagen*: *Ordensritter – Landesherr – Kirchenfürst*. Damian Hugo von Schönborn (1676–1743) – Ein Leben im alten Reich. Ubstadt-Weiher 2001. vagy *Peter Stephan*: „Im Glanz der Majestät des Reiches“. Tiepolo und die Würzburger Residenz. Die Reichsidee der Schönborn und die politische Ikonologie des Barock. I–II. Weissenhorn 2003. A kora újkori bécsi udvar reprezentációtörténete szempontjából néhány kiváló, hiánypótló feldolgozásra hívnám csak fel a figyelmet: *Elisabeth Garms-Kornides*: „Per sostenere il decoro“: Beobachtungen zum Zeremoniell des päpstlichen Nuntius in Wien im Spannungsfeld von Diplomatie und Liturgie. In: *Diplomatisches Zeremoniell in Europa und im mittleren Osten in der Frühen Neuzeit*. Hg. Ralph Kauz; Giorgio Rota; Jan Paul Niederkorn. (AÖG 141.; Veröffentlichungen zur Iranistik 52.) Wien 2009. 97–129.; *Ines Lang*: Die Marienfeste und die Pfingstfeiern am Wiener Hof im 17. und 18. Jahrhundert. In: *Der Wiener Hof im Spiegel der Zeremonialprotokolle (1652–1800)*. Eine Annäherung. Hg. Irmgard Pangerl; Martin Scheutz; Thomas Winkelbauer. (Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte Bd. 47.; Forschungen zur Landeskunde von Niederösterreich Bd. 31.) Wien 2007. 463–492.; *Ines Peper*: Konversionen im Umkreis des Wiener Hofes um 1700. (Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung Bd. 55.) Wien-München 2010.; *Martin Scheutz*: „... hinter Ihrer Käyserlichen Majestät der Päpstliche Nuntius, Königl. Spanischer und Venetianischer Abgesandter.“

lentségére kívánja felhívni a figyelmet, valamint megkerülhetetlen részproblémáját képezi — a megadott időkereten belül — a magyar udvari jelenlét kutatásának.

A jelen dolgozat ezen széles problémakörnek egy fejezetébe kíván betekintést nyújtani, mégpedig a magyar püspökök és érsekek 1711 és 1765 közötti bécsi személyes jelenlétébe és reprezentációs tevékenységébe; az udvar utazásai, prágai vagy pozsonyi tartózkodása alatti főpapi funkciók vizsgálata nem képezte a kutatás tárgyát. A vizsgálat fókuszába a magyar (kiváltképp a főnemesi) családokból származó prelátusok tartoztak,⁷ az indigenákra (mint Althann, vagy Migazzi váci püspökök) nem terjedt ki. A kijelölt időintervallumot pedig a szatmári béke után, Károly trónra lépésével meginduló kompromisszumos együttműködés, újjáépítés és integráció indokolja, illetve azon kérdés érdekessége, hogy a magyar főpapok miként tudtak érvényesülni a hatalmi reprezentáció csúcsát elérő — nem ok nélkül „Vienna Gloriosa-nak” titulált — barokk fővárosban és udvarban. A vizsgálati korszak határát pedig Ferenc császár halála képezi, amely a bécsi udvari reprezentáció átalakulását, egyszerűsödését, illetve (a felvilágosodás jegyében) a Habsburg államapparátus további átalakulását, szakszerűsödését jelentette.

II. A magyar főpapok császárvárosi jelenléte és nyilvános működése

Miként érhető tetten a magyar főpapok és érsekek császárvárosi jelenléte, és reprezentációja? Korszakunkból a vizsgált probléma megoldásának legkézenfekvőbb forrásai a Főudvarmesteri Hivatal (*Obersthofmeisteramt*) vezette *Zeremonialprotokoll* kötetek, amelyek a bécsi udvar ceremoniális életének a legrészletesebb forrásai, valamint az 1703 óta, hetente két alkalommal megjelenő császárvárosi újság, a *Wienerisches Diarium*, amely igen széles spektrumban közölt kül- és belföldi híreket, de az udvar tevékenységéről és a különböző egyházi ünnepekről, ájtatos eseményekről is igen részletgazdag információkkal szolgált a nyilvánosság számára.⁸

a, Magyar főpapok bécsi miséi (számarányok)

Az egyházi szertartás nélkülözhetetlen eleme volt a korabeli udvari kultúrának, kiváltképp a bécsinek: az istentiszteletek és a különféle liturgikus események

Hof und Stadt bei den Fronleichnamspzessionen im frühneuzeitlichen Wien. In: Kaiserhof – Papsthof, 16.–18. Jahrhundert. Hg. Richard Bösel; Grete Klingenstein; Alexander Koller. Wien 2006. 173–204.

⁷ A 19. századi nacionalizmus előtti, nemzet-problematika fejtegetésébe nem kívánunk bocsátkozni, „magyar” gyűjtőnév alatt itt és a későbbiekben is a (több generáció óta a) Szent Korona országából származó személyeket, családokat értem, így nem térek ki külön a horvát nemesi famíliákra.

⁸ *Stefan Seitschek: Religiöse Praxis am Wiener Hof: Das Beispiel der medialen Berichterstattung.* In: Frühneuezeitforschung in der Habsburgermonarchie. Adel und Wiener Hof – Konfessionalisierung – Siebenbürgen. Hg. István Fazekas – Martin Scheutz – Csaba Szabó – Thomas Winkelbauer. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. VII.) Wien 2013. 71–101.; *Rita Klement: Das Wiener Alltagsleben in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts im Spiegel des Wienerischen Diariums.* (Magisterarbeit) Wien 2012. 137–158., illetve az említett források ellenőrzésére, kiegészítésére jól felhasználható mű: *Cölestin Wolfsgruber: Die K. u. K. Hofburgkapelle und die K. u. K. geistliche Hofkapelle.* Wien 1905.

(a koronázásokhoz hasonlóan) a fennálló kormányzati struktúra transzcendens legitimitását biztosították.⁹ Az udvar ünnepi és ceremoniális rendje a liturgikus év szerkezetére épült. A magyar püspökök és érsekek, ha a császárvárosban tartózkodtak, gyakran részesültek abban a kegyben, hogy fontos udvari eseményeken, egyházi ünnepeken, vagy az uralkodói család jelenlétében misézhettek. Az istentiszteletekről a *Wienerisches Diarium* sem mulasztotta el tájékoztatni az olvasóit,¹⁰ sőt a Főudvarmesteri Hivataltól közvetlenül információkat kapó lap sokkal nagyobb arányban közölt bejegyzéseket a különféle egyházi szertartásokról, mint a *Zeremonialprotokoll* kötetek.¹¹ Ezen alkalmak kvantitatív vizsgálata révén lehet legjobban megfigyelni a magyar főpapok bécsi működését, szerepét. A vizsgált korszakból 189 olyan híradást azonosítottam (lásd Függelék), amelyben magyar prelátusok — önállóan, vagy asszisztálva — Bécsben misét mutattak be, de ez a szám még nagyobb lenne, ha a kutatásba az indigena főpapok (mint Althann váci püspök) is szerepeltek volna (sőt a hiányzó lap-számok, elmosódások, jelentősebb elírások, sőt a terjedelmi okok miatt a hibafaktor sem elhanyagolható tényező). A magyar püspökök — számukból és jelentőségükből fakadóan — kiemelkedően aktív udvari szerepet játszottak, számárányukat tekintve meghatarozóbbat, mint a cseh-osztrák arisztokrácia tagjai (azonban a kutatás részletes nemzetközi összehasonlításra nem vállalkozhatott).

Különösen érdekes eredményt kapunk, ha tízéves időintervallumokban nézzük meg a magyar főpapi misék híreinek az arányát: 1711 és 1720 között 109 hírt, 1721–1730 között 34 hírt, 1731 és 1740 között mindössze egy beszámolót, 1741–1750 között 37 hírt,¹² 1751 és 1760 között 2, 1761 és 1765 között pedig 5 leírást sikerült azonosítani. A vizsgált korszakon belül szemmel láthatóan igen jelentős különbségeket vehetünk észre: 1711 és 1720 között találjuk a hírek körülbelül 60%-át, míg 1751 és 1760 között egy kapcsolódó beszámolót

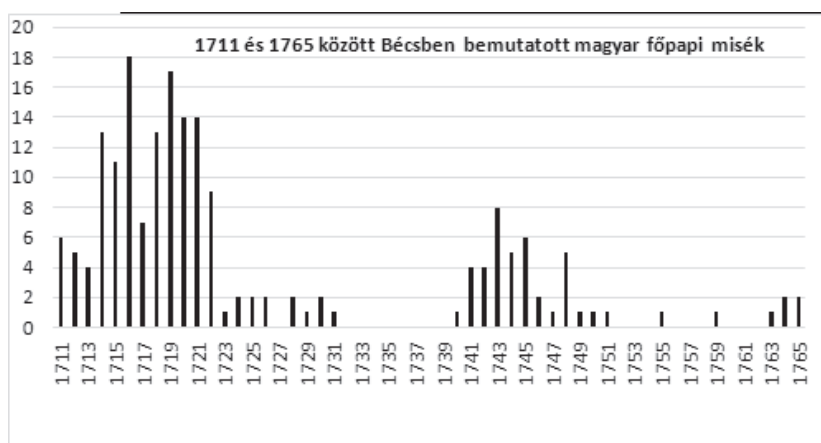
⁹ A királyi szakralitás középkori gyökereiről lásd: *Marc Bloch: Gyógyító királyok. A királyi hatalom természetfeletti ereje Franciaországban és Angliában.* Bp. 2005. Az egyházi liturgia és a hatalmi reprezentáció összekapcsolódásáról: *Sabine Žak: Das Tedeum als Huldigungsgesang.* In: *Historisches Jahrbuch*, 102. (1982) 1–32.

¹⁰ Az udvari istentiszteletek bemutatásán kívül is közölt hírt a *Wienerisches Diarium* a magyar püspökökről és érsekekről, leginkább Bécsbe való megérkezésük (1725-ben megszűnt ez a rovat), esetleg elutazásuk, olykor kinevezésük, egyházmegyéjük érdekesebb eseményei, vagy római tevékenységük, esetleg haláluk kapcsán. Korszakunkból egyértelműen gróf Csáky Imre érsek volt az a magyar főpap, akiről a bécsi lap — a misézéseken kívül — a legtöbb beszámolót közölte. Ennek oka, Csáky udvari jelentősége mellett az lehetett, hogy az érsek 1717-től a bíborosi kalapot is magáénak tudhatta (korszakunk magyar főpapjai közül egyedülálló módon, következő sorban 1778-ban Batthyány érsek volt), így főként a rangemelkedés után megnőtt a róla szóló híradások száma. A *Wienerisches Diarium*ról bővebben lásd: *Wolfgang Duchkowitsch: Absolutismus und Zeitung. Die Strategie der absolutistischen Kommunikationspolitik und ihre Wirkung auf die Wiener Zeitungen 1621–1757.* (Dissertation) Wien 1978.

¹¹ A *Zeremonialprotokoll* kötetekről lásd: *Mark Hengerer: Die Zeremonialprotokolle und weitere Quellen zum Zeremoniell des Kaiserhofes im Wiener Haus-, Hof- und Staatsarchiv.* In: *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.–18. Jahrhundert): Ein exemplarisches Handbuch.* Hg. Josef Pauser; Martin Scheutz; Thomas Winkelbauer. (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung: Ergänzungsband, Vol. 44.) Wien 2004. 76–93.

¹² 1744-ből (érdekessége miatt) egy kivételes eset is bekerült a táblázatba: Libeniczy jezsuita szerzetes magyar katonáknak az Am Hof-i templomban bemutatott miséje, amelynek során a pap magyarul prédikált.

sem közölt az újság. A csatolt diagramon pedig az egyes évek közötti lényeges eltérések is könnyen felismerhetők. Az 1720-as évek első harmadától kezdve — ugyan nem megszakítások nélkül, de — tendenciájában csökkent a Bécsben

miséző magyar főpapokról szóló hírek száma. Mivel magyarázhatjuk ezt? 1711 után a magyar püspökök és érsekek igen aktívan jelen voltak az udvarban, ők a Rákóczi-szabadságharc alatt is lojálisak maradtak a Habsburgokhoz (leszámítva Telekessy István egri püspököt),¹³ és valószínűleg az új uralkodónál is biztosítani akarták pozíciójukat. A magyar prelátusok az udvarban szívesen látott vendégek lehettek, 1711 után ők alkották a magyar arisztokrácia udvari integrációjának egyik legmeghatározóbb táborát, ezáltal is erősítve a Habsburg-magyar kapcsolatokat. 1720 után egyre több világi magyar arisztokrata volt jelen az udvarban, a püspökökről egyre kevesebb hír érkezett, majd Károly uralkodásának utolsó évtizedében, amikor a Habsburg Monarchia több háborúba is bonyolódott, egyszerűsödött az udvari élet, igen megritkult a főpapi misékről szóló hírek száma. Míg korábban egy évben tíz miséről is beszámolt a bécsi lap, addig 1730 és 1740 között alig pár alkalommal találunk kapcsolódó bejegyzést. Mária Terézia hatalomra kerülésekor újból megnő a főpapi misékről szóló hírek száma, amely a magyarok jelenlétének erősödésével és az uralkodóváltással magyarázható, majd a katonai reprezentáció folyamatos erősödésével párhuzamosan az egyházi hírek száma újból csökkenésnek indul. Az udvari kultúra fokozatos átalakulásával a püspökök pedig egyre több időt tölthettek egyházmegyéjük területén.

b, Erdődy László Ádám

A magyar főpapok közül kik voltak legaktívabban jelen a bécsi udvarban? A magyar püspökök közül 1711 és 1720 között egyértelműen gróf Erdődy László Ádám nyitrai püspök töltötte a legtöbb időt Bécsben és celebrált miséket a

¹³ *Bahlcke, J.*: A magyar püspöki kar i. m. 168–180.

legnagyobb számban (68 alkalommal). Jelentősége ellenére, pályája eddig elkerülte a történeti kutatás figyelmét, — egyedül Bubryák Orsolya tér ki rá Erdődy monográfiájában részletesebben — ezért fontosnak tartjuk röviden felvázolni azt.¹⁴ László Ádám (1679–1736) Erdődy Kristóf kamaraelnök, koronaőr és Pálffy Mária Zsuzsanna fia — tehát György (későbbi országbíró) és Gábor Antal (későbbi egri püspök) bátyja — volt.¹⁵ Erdődy alsó fokú tanulmányait a pozsonyi jezsuitáknál végezte, felsőfokú stúdiumokat — halotti méltatója szerint — négy egyetemen folytatott: a filozófiát Bécsben, a világi és az egyházjogot Pármában és Sienában, a teológiát pedig a római *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ban.¹⁶ Az ifjú gróf pármái és sienai tanulmányai azonban az egyetemi matrikulák alapján nem támaszthatóak alá,¹⁷ elképzelhető, hogy László Ádám rövid ideig (beiratkozás nélkül) látogatta az említett két egyetemet, de az is lehet, hogy a búcsúztató rétor a családi peregrinációs hagyományok miatt hibázott.

Rómából való hazatérése után, 1701-ben rákonyi apátnak, győri kanonoknak és pápóci prépostnak nevezik ki.¹⁸ 1704-ben már kancelláriai tanácsos, amely lehetővé tette folyamatos bécsi jelenlétét, és személyes kapcsolatépítését az udvari elittel.¹⁹ Erdődy a fontos egyházi körökkel igen jó kapcsolatot tudott kiépíteni, Keresztély Ágost állítólag saját fiaként szerette, Sigismund Graf Kolonitichcsal (1716-tól bécsi püspökkel), Lipót bíboros unokaöccsével pedig együtt végezte a római stúdiumot, és méltatója szerint később is megmaradt köztük a jó kapcsolat.²⁰ A kiváló személyes és a családi kapcsolati tőke eredményének tekinthető, hogy László Ádámot igen fiatalon, huszonhét évesen, 1706-ban nyitrai püspökké szentelték, amely szertartás reprezentatív értékét növelte, hogy arra a bécsi jezsuita templomban, az esztergomi érsek, a bécsi püspök és Csáky Imre (akkor még) nagyváradi püspök, valamint az udvari körök jelenlétében került sor.²¹ Erdődy fővárosi elismertségét jól tükrözik halotti méltatójának gondolatai, aki szerint ez a kortársak számára annyira köztudott

¹⁴ *Bubryák Orsolya*: Családtörténet és reprezentáció: a galgóci Erdődy-várkastély gyűjteményei. Bp. 2013. 22–24. (a megjelölt részen kívül a monográfia még több helyen érinti László Ádám művészettörténeti szerepkörét). Erdődy László Ádám részletesebb (első sorban az udvari működésére fókuszáló) életrajzát, önálló tanulmányként a Lelkiségtörténeti Műhely következő (várhatóan 2016-ban megjelenő) tanulmánykötetében tervezem közreadni.

¹⁵ *Nagy Iván*: Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal. IV. Bp. 1858. 68.; *Benda Borbála*: Az Erdődy család 17. századi genealógiája. In: Turul 80. (2007: 4. sz.) 109–125. 121.

¹⁶ *Szegedy János*: Aquila magnarum alarum: nagy-szárnyú saskeselyő, az-az ... néh. monyorókeréki ... gróff Erdődy László Ádám Miklós ur nittrai püspök ... halottas dicséretinek képe...Nagy Szombatban 1736. 69.; *Matricula et acta alumnorum Collegii Germanici et Hungarici ex Regno Hungariae oriundorum Matricula* (1559–1917). Szerk. Veress Endre. Bp. 1917. 98.

¹⁷ A páduai és a sienai egyetemek matrikuláit lásd: A paduai egyetem magyarországi tanulóinak anyakönyve és iratai. (1264–1864). Szerk.: Veress Endre. (Fontes rerum Hungaricarum (Magyar történeti források). Tomus I.) Kolozsvár–Budapest 1915. és *Szlavikovszky Beáta*: Magyarországi diákok itáliai egyetemeken I. rész 1526–1918. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban) Bp. 2007.

¹⁸ *Bedy Vince*: A pápóci prépostság és perjelség története. (Győr egyházmegye múltjából VI.) Győr 1939. 44–45.; a Magyar Katolikus Lexikon kapcsolódó szócikkét lásd: <http://lexikon.katolikus.hu/E/Erd%C5%91dy.html> [Letöltés ideje: 2015. 04. 18.]

¹⁹ *Fazekas István*: A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai a 16–18. században: hivatalnok-i karrierlehetőségek a kora újkori Magyarországon. In: *Századok* 148. (2014) 1131–1155. 1145.

²⁰ *Szegedy J.*: Aquila magnarum alarum i. m. 72.; 75–76.

²¹ *Szegedy J.*: Aquila magnarum alarum i. m. 81.

volt, hogy kár is lenne róla szót ejteni.²² Vagy a magas miseszámokkal kapcsolatban Szegeditől megtudhatjuk, hogy I. Lipót özvegye, Eleonóra császárné „ötet nem szokta különben nevezni, hanem maga Kedves Káplánnyanak. Mivel-hogy a Felséges Udvarnak, szokás-szerént gyakorlatt Isteni szolgálatit, egynehány esztendőig, többire mind ő vitte véghez.”²³ Erdődy karrierje pedig az évek során tovább emelkedett: 1714-ben titkos tanácsos,²⁴ 1720-ban alkancellár, majd 1725-ben kancellár lett.²⁵ A nyitrai püspök udvari kapcsolatainak a kiterjedtségét mutatja, hogy Eleonóra császárné 1720 januárjában bekövetkezett halála után is sikerült feljebb lépnie a hivatali ranglétrán, valamint továbbra is celebrálhatott miséket a legfelső kormányzati köröknek.

László Ádám legtekintélyesebb és legnagyobb reprezentációs értékkel bíró megbízatása 1720-as varsói követi kinevezése volt. A császárvárosi újság egyoldalas vezető hírből számolt be a kinevezés aktusáról, illetve annak okairól, amely szerint Erdődy családi és személyes érdemeinek, az uralkodók iránt tanúsított lojalitásának, kiváló képességeinek, valamint az államügyekben való jártasságának köszönheti megbízatását.²⁶ Szegedi János szerint a megtisztelő kinevezés nemcsak a família, vagy László Ádám dicsőségére szolgált, hanem az egész *natio hungarica* számára is: „... a leghatalmasabb Császári Két-fejű Sas-keselyő 1720. Esztendőben, egész Nemzetünknek nagy becsületivel (s minémőt régtől-fogvást nem-is tapasztaltt) Magának, és egész Méltóságos Familiájának örökös fen-maradandó dicsőségével, ugy-mint, Legatum Publicum; azaz, Országos, Királyi Fő-Követyét; Fejedelmi pompával, udvarral, őrzőkkel, és késérőkkel, bé-kiüldé-va ötet Lengyel-Országba.”²⁷ A császár reprezentánsa, II. (Erős) Ágost lengyel király, szász választófejedelem előkelő varsói udvarába népes kísérettel, fényes külsőségek között vonult be.²⁸ Halotti méltatója szerint Erdődyvel a lengyel fővárosban is nagy tisztelettel és megbecsüléssel bántak, a legjobb társaságokba kapott meghívásokat, és állítólag olyan gyakran étkezhetett a király asztalánál, mint egy követ sem (persze ez a bánásmód nemcsak a püspök személyének szólhatott, hanem a császárnak is, akinek a bizalmát II. Ágost a nagy északi háborút lezáró nystadti béke előtt, vagy a lengyel örökös királyság kialakításával kapcsolatban el akarta nyerni.)²⁹ Majd Erdődy egészségi

²² Szegedy J.: Aquila magnarum alarum i. m. 84.

²³ Szegedy J.: Aquila magnarum alarum i. m. 87.

²⁴ A Wienerisches Diarium szerint Erdődy 1714 október 18-án lett titkos tanácsos (WD 1714. 10. 26.), azonban a Zeremonialprotokoll információi alapján 1723. október 29-én került sor a valódi titkos tanácsosi eskületételére: Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Hausarchiv, Oberhofmeisterakten (a továbbiakban ÖStA HHStA HA OMeA), Zeremonialprotokolle Bd. 12. (1723–1724) 356., így valószínűsíthetően 1714-ben a nyitrai püspök címzetes titkos tanácsosi címet kaphatott. (A címzetes titkos tanácsosi titulus alacsonyabb rangot jelentett, mint a valódi titkos tanácsosi cím, sokkal ritkábban is adományozták és a kitüntetettek listáját az udvarban rosszul vették. A későbbiekben, ha titkos tanácsosról esik szó, és nem tűntetjük fel a „címzetes” jelzőt, akkor valódi titkos tanácsosokra gondolunk.)

²⁵ *Fallenbüchl Zoltán: Magyarország főméltóságai 1526–1848.* Bp. 1988. 98–101.

²⁶ WD 1720. 09. 11. vagy Erdődy követségének (még feldolgozásra váró) levéltári forrását lásd: ÖStA HHStA Ungarische Akten Fasc. 199A.

²⁷ Szegedy J.: Aquila magnarum alarum i. m. 90.

²⁸ WD 1720. 09. 11.

²⁹ Szegedy J.: Aquila magnarum alarum i. m. 91.

állapota romlani kezdett (Szegedi szerint „gutaütést” kapott), azonban később felépült, és több mint egy évtizeddel később 1736-ban hunyt el.³⁰

c, *Miséző főpapok*

Az 1711 és 1720 közötti korszakból a bemutatott nyitrai püspök mellett, még öccse gróf Erdődy Gábor Antal egri püspök (akit vizsgálat korszakunkban a magyar prelátusok közül egyedülálló módon Bécsben szenteltek püspökké),³¹ gróf Nádasdy László csanádi püspök, Mártnoffy György erdélyi püspök, gróf Csáky Imre kalocsai érsek (bár ő bíborosi beiktatása után is jelen volt az udvarban, azonban misét nem celebrált), gróf Esterházy Imre zágrábi püspök, vagy bizonyos gróf Draskóczy (Druskóczy) István apát (akinek sem pontos pozícióját sem személyét nem sikerült tisztázni) is rendszeres vendégek voltak a császárvárosban. Az 1720-as évek kapcsolódó híreiben megtaláljuk a fenti nevek többségét, az Erdődy testvérek mellett a legaktívabb szerepet Nádasdy püspök játszotta, de Acsády Ádám veszprémi püspök is egyre több udvari misét mutatott be, bár az ő szerepe udvari kancellári tiszttségével magyarázható. 1731 és 1740 közötti néhány udvari mise leírásában gróf Esterházy Imre (immár mint prímás) és gróf Patachich Gábor kalocsai érsek neveit olvashatjuk.

Mária Terézia trónra lépése utáni évtizedben érződik a híreken, hogy nemcsak uralkodóváltás, hanem a magyar püspöki elitben is generációváltás történt. 1741 és 1750 között Patachich érsek és Erdődy egri püspök mellett gróf Barkóczy Ferenc egri püspök (majd esztergomi érsek), Klimó György pécsi püspök, gróf Esterházy Imre nyitrai püspök (aki nem összekeverendő idősebb rokonával, az esztergomi érsekkel) és gróf Zichy Ferenc győri püspök celebráltak miséket az udvarban. 1765 előtti öt évben pedig Zichy püspök és Barkóczy érsek mellett gróf Batthyány József kalocsai érsek vettek részt udvari liturgikus eseményeken.

A bécsi udvarban rendszeresen jelenlévő főpapok köre jórészt a neves magyar arisztokrata családok tagjai közül került ki, tehát az Esterházyak, Erdődyek, Nádasdyak, Csákyak, Zichyek és Batthyányiak közül. A császárvárosban jól ismert famíliák a fentiek, a Czobor, vagy Pálffy nevekkel azért nem találkozhatunk, mert ezen családok fiai korszakunkból nem léptek egyházi pályára, sokkal inkább a katonai karriert választották. A főúri származás önmagában ugyanakkor nem jelentett garanciát a későbbi bécsi jelenlétre: például gróf Forgách Pál erdélyi majd váci püspök,³² vagy gróf Esterházy Károly váci püspök nevét egyszer sem olvashatjuk a híradásokban. A nem főnemesi származású püspökök (valószínűleg finansiális és kapcsolati tőkék hiánya miatt) sokkal kisebb arányban reprezentálták magukat Bécsben, mint a neves arisztokrata családok fiai. Kivételnek tekinthető két jó helyzetfelismerő képességgel bíró *homo novus*: Acsády Ádám és Klimó György, akik alacsonyabb származásukat

³⁰ Szegedy J.: *Aquila magnum alarum* i. m. 94–95.

³¹ Lásd függelék.

³² Forgách püspök a magyarországi híreken többször szerepelt, sőt római teológiai doktori avatásáról is megemlékezett az újság, lásd: WD 1718. 09. 23.

személyes kapcsolataikkal próbálhatták erősíteni, bár kancelláriai alkalmazásuk miatt lehetőségeik is sokkal jobbak voltak. Ezzel szemben a szintén ambiciózus Padányi Bíró Márton egyáltalán nem törekedett az udvari integrációra, bár ez nála talán nem is olyan meglepő, mivel a köznemesi származású püspök tanulmányait egészében csak Magyarországon belül végezte el, és a kormányzat számára is túlzottnak ítélt protestánsellenessége és offenzív rekatolizációs tervei miatt Mária Teréziával sem sikerült jó kapcsolatot fenntartania.³³

A családi kapcsolataik mellett a magyar prelátusok tanulmányaik révén is kötődhettek a császárvároshoz, például gróf Zichy Ferenc, Mártonffy György, Acsády Ádám, gróf Csáky Miklós és gróf Esterházy Imre (későbbi nyitrai püspök) a Pázmáneum egykori tanítványai voltak.³⁴ A Bécsben tanult, később püspökké szentelt egyháziak (főként ha még főnemesi származással is bírtak) alkották a magyar főpapok legmeghatározóbb császárvárosi táborát. Mathias Fuhrmann pálos szerzetes Bécsről készített, kimerítő részletességű — az 1760-as 1770-es évek fordulóján kelt — városleírásában nem ok nélkül írja a Pázmáneumról: „*Nem lehet elbeszélni azt, hogy ez a híres ház növendékei révén a Magyar Királyságnak, úgymint a haza lakóinak dicsőségére és tiszteletére mindenütt mennyi erényt, nemes életmódot és tanultságot szerzett.* [Majd néhány sorral lejjebb így folytatja] *A magyar nemesek dicsőségére nagyon sokan közülük, akik e ház fegyelme alatt éltek a legmagasabb egyházi méltóságok birtokába jutottak.*”³⁵

A római stúdium sem jelentette a későbbi császárvárosi jelenlét gátját (sőt sokkal inkább elősegítette azt), a Pázmáneum főnemesi diákjainak a túlnyomó többsége a *Collegium Germanicum et Hungaricum*-ban fejezte be teológiai tanulmányait. Vizsgált főpapjaink közül Rómában tanult és Bécsben is többször megfordult: Barkóczy Ferenc, Berényi Zsigmond, Csáky Imre, Csáky Miklós, Erdődy Gábor Antal és László Ádám, mindkét Esterházy Imre, Patachich Gábor és Ádám, valamint Zichy Ferenc is.³⁶ A Rómában végzett, főnemesi származású, később megyéspüspöki rangot elérők közül Esterházy Károly, Forgách Pál és Klobusiczky Ferenc bécsi működése nem ismeretes számunkra.

A püspökségek földrajzi elhelyezkedése alapján sem lehet szisztematikus következtetéseket levonni az adott főpapok bécsi tartózkodásával kapcsolatban. Korszakunkban ugyan a nyitrai püspökök kiemelkedően fontos szerepet játszottak az udvarban (Erdődy László Ádám és Esterházy Imre celebrálták a magyar főpapok közül az udvari misék felét), de a veszprémi és egri püspökök közül is többen rendszeres vendégek voltak Bécsben, ahogy a kalocsai és az esztergomi érsekek is. A győri püspökök is valószínűleg gyakran utazhattak Bécs-

³³ *Bahlcke, J.*: A magyar püspöki kar i. m. 271–273.

³⁴ A Pázmáneum tanítványainak azonosításához lásd: *Fazekas István*: A bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623–1918 (1951). (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban 8.) Bp. 2003.; az intézmény történetéről pedig: *Fazekas I.*: A Pázmáneum története i. m.

³⁵ *P. Mathias Fuhrmann*: Historische Beschreibung und kurz gefaßte Nachricht von der Römisch-Kaiserl. und Königlichen Residenzstadt Wien und ihren Vorstädten. III. Wien 1770. 336–337.

³⁶ *Bitskey István*: Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés. (Italianistica Debreceniensis. Olasz Felvilágosodás és Romantika Kutatóközpont. Monográfiák 2.) Bp. 1996.; *Matricula et acta alumnorum Collegii Germanici et Hungarici* i. m.

be, azonban korszakunkból gróf Zichy Ferenc volt az egyetlen, aki nem indi-genaként töltötte be ezt a pozíciót. Az egyházmegyék anyagi lehetőségei is befo-lyásolhatták a püspökök igen költséges császárvárosi útjait, azonban Nádasdy László rendkívül szűkös pénzügyi forrásai ellenére is rendszeres vendég volt az udvarban.³⁷

A kancellári tisztség miatt is tartózkodtak magyar főpapok a Habsburg fővá-rosban, mivel középkori hagyományok alapján a főkancellári cím (névlegesen) az esztergomi érseket illette meg, valamint a tényleges feladatot ellátó kancellár is egészen Batthyány Lajos kinevezéséig a püspökök sorából került ki.³⁸ A vizsgálati korszakunk első nyomtatásban is megjelent bécsi városleírását megíró, itáliai származású, császári udvari alkalmazott Antonio Bormastino dialógus szerke-zetű művében élcelődő megjegyzést is tette erre a gyakorlatra nézve: művének fiktív idegenje furcsállva teszi fel a kérdést, hogy „*még erre is egy egyházat kell alkalmazni*”, amelyre dialóguspárja a „*miért is ne*” választ adja.³⁹ A kancellárok közül Erdődy László Ádám és Esterházy Imre már kinevezésük előtt is aktívan jelen voltak a császárvárosban (ugyan mindketten csak igen rövid ideig töltöt-ték be tisztségüket). Acsády Ádám császárvárosi működése csak hivatali kine-vezése után vette kezdetét, ahogy Klimó György is csak kancelláriai tanácsosi beiktatása után mutatott be misét a fővárosban, azonban Patachich Ádám (a későbbi kalocsai érsek) tanácsosi kinevezése után sem misézett Bécsben (vagy legalábbis nincs tudomásunk róla). A kancelláriai szolgálat, az állandó fővárosi tartózkodás nyilvánvalóan elősegítette az adott főurak kormányzati, udvari kapcsolatépítését, integrációját, és ez legtöbb esetben tetten érhető a főrangú közösségek előtt bemutatott szentmiséken is. De fontos felhívunk arra is a fi-gyelmet, hogy a kancellária alkalmazásában álló főpapok ugyan fontos csoport-ját alkották a császárvárosban miséző prelátusok körének, azonban monopol-helyzetbe nem kerültek, sőt Acsády Ádámnál, vagy Klimó Györgynél (hogy Patachich Ádámot ne is említsük) sokkal jelentősebb udvari szerepet játszott Nádasdy László, Erdődy Gábor Antal, vagy Zichy Ferenc. Tehát az udvari in-tegráció ezen formája sok esetben kecsesebb lehetett azok számára, akik nem rendelkeztek bécsi hivatallal.

c, Liturgikus és világi ünnepek

Milyen alkalomból celebráltak miséket a magyar főpapok Bécsben? A ma-gyar püspökök és érsekek császárvárosi tartózkodásuk során (legtöbbször) nyilvános udvari istentiszteleteket tartottak, arisztokraták udvari esküvőin vettek részt, uralkodói név- és születésnapokon, egyetemi nemzetek és fakultások ünnepein mi-séztek, különböző rendi eseményeken vezették az egyházi szertartásokat, vala-mint (az elhunyt uralkodók lelki üdvéért) gyász- és emlékmiséket mutattak be.

³⁷ *Takáts Endre*: Gróf Nádasdy László csanádi püspök (1662–1729). Szeged 1943. 90–99.

³⁸ *Fallenbüchl Z.*: Magyarország főméltóságai i. m. 27–29.; *Fazekas I.*: A Magyar Udvari Kan-cellária i. m. 1145.

³⁹ *Antonio Bormastino*: Historische Erzählung von der Käyserlichen Residentz-Stadt Wienn und Ihren Vor-Städten: ... als Cronicken herausgezogen. Wien 1715. 298.

Érdeemes megjegyezni, hogy a bécsi egyetem négy *natio*-ja közül, az egyiket a magyarok alkották, amelynek éves, Szent László napi (június 27.) ünnepe fontos reprezentációs esemény volt.⁴⁰ Az egyetemi fakultások ünnepein jelen volt a kormányzati és a városi vezetőréteg, sőt gyakran az uralkodócsalád tagjai is megtisztelték jelenlétükkel az univerzitás ünnepségeit, így ezen alkalmak a világi (hatalmi) reprezentációnak is fontos eseményei voltak. A Szent László napi ünnepségen a császárvárosban tartózkodó egyházi és világi arisztokraták is igyekeztek részt venni, sőt sokszor nemcsak egyszerű részvevők voltak, hanem misecelebrálás, vagy szónoklat elmondásával is hozzájárultak az ünnep fényének az emeléséhez (amely által magukat is reprezentálták). 1720-ban Esterházy Imre zágrábi püspök,⁴¹ 1721-ben gróf Nádasdy László püspök,⁴² 1725-ben pedig Berkes (címetes heracleai) püspök és Althann váci püspök mutatták be a szentmisét.⁴³ (Mária Terézia trónra lépése után, a megalakuló nemesi akadémiák miatt azonban a bécsi egyetem és a magyar egyetemi nemzet ünnepe elveszítette arisztokratikus jellegét, ezzel párhuzamosan a *Wienerisches Diarium* figyelmét is.)

Az udvar jelenlétében bemutatott misék helyszínéül leggyakrabban a Hofburg — vagy más Habsburg rezidencia (Schönbrunn, Favorita, esetleg Laxenburg) — kápolnája, az Augustinerkirche (amely a nyilvános udvari templom funkcióját töltötte be), az Am Hof-i jezsuita templom és a Stephansdom szolgáltak.⁴⁴ A kápolnában tartott miséken az uralkodócsalád és az udvari elit vett részt, míg a városi templomokban tartott misék nagyobb nyilvánosság számára voltak elérhetőek. A különféle városi (tehát az udvar szűken értelmezett fizikális terén kívüli) templomokban bemutatott magyar főpapi misékről is főként csak akkor értesülünk, ha az az uralkodó, (regnáló, vagy özvegy) császárné, főhercegnők, esetleg más főrangú személyek jelenlétében került sor az egyházi szertartásra. A nagyobb egyházi ünnepek alkalmával tartott nyilvános istentiszteletek igen fontos és látványos udvari események voltak, ezeken az uralkodócsalád és a szűk elit mellett sokszor jelen voltak a pápai nuncius, a velencei követ, (az aktuálisan Bécsben tartózkodó) aranygyapjas lovagok, titkos tanácsosok és kamarások, illetve a magas rangú udvari vagy városi hölgyek. Ilyen rangos társaság előtt misézni igen fontos reprezentatív feladatnak számított, és szimbolikusan jelentős elismerést jelentett az adott főpap számára. A nagy egyházi ünnepek (a vallási tartalmak mellett) jelentős társadalmi események voltak, amelyek a világi és az egyházi hatalom egységét, valamint a — közös szertartáson keresztül a — társadalom különböző rétegeinek az összetartozását juttatta kifejezésre.⁴⁵

⁴⁰ A bécsi egyetem „nemzeteiről” lásd: *Astrid Steindl*: Die Akademischen Nationen an der Universität Wien. In: *Aspekte der Bildungs- und Universitätsgeschichte*, 16. bis 19. Jahrhundert, Hg. Kurt Mühlberger; Thomas Maisel. (Schriftenreihe des Universitätsarchivs, Universität Wien, Bd. 7.) Wien 1993. 15–39.

⁴¹ WD 1720. 06. 26.

⁴² WD 1721. 06. 25.

⁴³ WD 1725. 06. 30.

⁴⁴ A további helyszínekről lásd: *Seitschek, S.*: Religiöse Praxis i. m. 90–93.

⁴⁵ Ezen elvek Bécsben leglátványosabb módon az úrnapi körmenetekben érvényesültek, azonban arról nincs tudomásunk, hogy vizsgált a korszakban az udvarban magyar főpap mutatta volna

De nem szabad lebecsülni a szűkebb udvari környezetben tartott főpapi misék jelentőségét sem, amelyek ugyan kevésbé voltak reprezentatívak, azonban a kapcsolat- és karrierépítés, sőt a kormányzati befolyásszerzés szempontjából hasznos alkalmaknak bizonyulhattak. Az udvari társadalom — ahogy minden nagyobb hatalmi, kormányzati centrum — különböző érdekcsoportokra oszlott, amely tagozódás sokszor már a legfelső szinteken megkezdődött, például VI/III. Károly regnálása alatt három császárné — Eleonóra (Lipót özvegye), Vilma Amália (József özvegye) és Erzsébet Krisztina (Károly felesége) — élt és tartott udvart Bécsben, akiknek az érdekei sokszor ütköztek egymással.⁴⁶ A magyar klérus felső tagjai nemcsak az uralkodónak, hanem a császárnéknek és a főhercegnőknek is celebráltak miséket, amelyek közötti — ceremóniális és kapcsolathálózati — különbségek szintén nem tekinthetőek mellékesnek (bár ezek értelmezését a biográfiai kutatás könnyebben lehetővé teszi). Érdemes megjegyeznünk, hogy a császárnék közül (Mária Teréziát nem számítva) Vilma Amáliának mutattak be misét magyar prelátusok a legnagyobb számban, köztük Nádasdy László, Esterházy Imre (későbbi prímás), vagy Erdődy László Ádám. Azért is érdemes felhívunk erre a figyelmet, mivel az özvegy császárné udvartartásában a magyarok jelenlétének az aránya is figyelemre méltó volt.⁴⁷ Sőt, udvartartásának a nyilvánartartásában főként a fent említett főpapok rokonságának fiait és lányait találjuk, mások mellett Nádasdy Pált, Esterházy Eleonórát és Franciskát, vagy Erdődy Jozefát. A két tendencia közötti hasonlóság nem lehet véletlenszerű, valószínűleg Vilma Amália szívesen fogadott az udvarába magyarokat, legalábbis az említett főnemesi családokkal mindenképp szimpatizálhatott. A főpapok közbenjáró szerepét az egyes esetekre nézve lenne célszerű megvizsgálni, azonban a prelátusok családpolitikai szerepét sem szabad lebecsülni. Például Erdődy nyitrai püspök valószínűleg nemcsak öccsének, Györgynek az útját egyengette (ahogy ezt Bubryák Orsolya feltételezi),⁴⁸ hanem talán az ő közbenjáró szerepét, befolyását feltételezhetjük öccsének, Gábor Antalnak reprezentatív bécsi püspökszentelése mögött, vagy unokahúgának (József lányának) Jozefának — 1723-tól — Vilma Amália udvarában való udvarhölgyi alkalmazása mögött. De a magyar prelátusok nemcsak a dinasztia tagjaival építhettek ki jó kapcsolatokat, hanem a Habsburg Monarchia nemzetközi arisztokráciájával is, amelynek egyik formális lehetősége volt a família számára az esküvői, keresztelői, vagy temetési szertartás elvégzése. Erdődy László Ádám ezen a téren is élen járt, mivel 1714-ben Károly császár első

be az ünnepi szentmisét (ez általában a bécsi püspök, később érsek feladata volt): *Scheutz, M.*: Fronleichnamsprozessionen i. m.

⁴⁶ *Michael Pözl*: Der Witwenstand von fünf Kaiserinnen am Wiener Hof (1637–1750). In: Frühneuzeitforschung in der Habsburgermonarchie. Adel und Wiener Hof – Konfessionalisierung – Siebenbürgen. Hg. István Fazekas – Martin Scheutz – Csaba Szabó – Thomas Winkelbauer. (Publikationen der Ungarischen Geschichtsforschung in Wien, Bd. VII.) Wien 2013. 51–70.

⁴⁷ *Kökényesi Zsolt*: Magyarok a bécsi udvar(állam) alkalmazásában 1711 és 1765 között. In: KoraujkorÁSZ. Koraujkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai. Szerk. Barta János; Székér Barnabás, Virovecz Nándor, Ugrý Bálint. (szerkesztés alatt).

⁴⁸ *Bubryák O.*: Családtörténet és reprezentáció i. m. 22.

számú bizalmasának Johann Michael Graf von Althann-nak Karl Michael nevű fiát keresztelhetette meg a Hofburg kápolnájában.

A magyar rendek szempontjából igen fontos reprezentációs alkalomnak számítottak az uralkodópár születésnapjára ünnepségei, amelyen első sorban az országgyűlés időszaka alatt, kollektív módon (tehát a *dicata* által Bécsbe küldött delegáció tagjaiként) köszönthették – a „nemzet” nevében az ünnepeltet. A magas rangú köszöntő társaság vezetője és szószólója általában egy főpap volt. Gróf Erdődy Gábor Antal egri püspök, az 1728–1729-országyűlés időszakában reprezentatív módon négy alkalommal is köszönthette – a császárvárosba küldött rendi bizottság nevében – az uralkodót, és feleségét születésnapja, vagy névnapja alkalmából, amely beszédeket – teljes terjedelmükben – a *Wienerisches Diarium* is közzétette.⁴⁹ Az 1728-ban kelt két szónoklat az uralkodópárt névnapja alkalmából egyenként köszönti, míg az 1729-es beszédek hasonló módon születésnapjára jókívánságok. A *Wienerisches Diarium* mind a négy beszéd után közli a jelen lévő rendek név szerinti listáját, valamint az uralkodót köszöntő beszédeket nemcsak németül, hanem latinul is közreadja. Mind a négy – egy-másfél oldal terjedelmű – szónoklat igen hasonló céllal és stílusban íródott, szerzője magasztalja az uralkodói párt, az ország nevében háláját fejezi ki eddigi tetteikért, mert véleménye szerint nekik köszönhetően jöhetett el a béke kora. A szónok a császárnétól a magyarokért való közbenjárást, az uralkodótól további atyai gondoskodást, Istentől pedig az uralkodópár megáldását kéri. Az ünnepi beszédek az uralkodót és a Habsburg dinasztia magasztalták, de a magas rangú rétor számára is kiváltság volt köszöntő beszédet mondani, amely az újság révén széles nyilvánosságot kapott. Az 1728–1729-es éveken kívül is olvashatjuk magyar főpapok neveit az uralkodócsalád reprezentatív név- és születésnapjára ünnepségein, például 1714-ben a Károly császár névnapján, 1718-ban Mária Amália főhercegnő születésnapján, 1720-ban Mária Magdolna főhercegnő névnapján Erdődy nyitrai püspök misézhetett. Mária Terézia születésnapja (1751-ben⁵⁰ és 1759-ben Zichy győri, 1755-ben Esterházy nyitrai püspök), és névnapja (1742-ben Esterházy nyitrai, 1746-ban Barkóczy egri püspök) ünnepségein is több alkalommal magyar főpapok celebrálhattak szentmisét, amely az uralkodónő regnálása alatti csökkenő miseszámok ellenére fontos reprezentációbeli fejlődésként értelmezhető.

Ugyancsak megtisztelő feladatnak számított a különböző rendi eseményeken (tehát az Aranygyapjas- (*Orden vom Goldenen Vlies*; *Ordre de la Toison d'or*), a Csillagkeresztes- (*Hochadeliger-Sternkreuzorden*), vagy később a Mária Terézia- (*Militär-Maria Theresien-Orden*) és a Szent István Rend (*Königlich-Ungarische Sankt Stephans-Orden*) ünnepein ellátni a papi funkciót. Ezen események résztvevői a Habsburg Monarchia szűk kormányzati-katonai vezetőrétegéből (vagy azok feleségei, lányai közül) kerültek ki. Európa egyik legpatinásabb és legrangosabb lovagrendje az Aranygyapjas Rend volt – amely a spanyol

⁴⁹ WD 1728. 11. 10.; WD 1728. 11. 24.; WD 1729. 08 31.; WD 1729. 10. 05.

⁵⁰ 1751-ben Mária Terézia születésnapjára ünnepségét rendhagyó módon Pozsonyban rendezték meg, amelyen Zichy püspök misézhetett: ÖStA HHStA Ha Zeremonialprotokolle Bd. 23. (1751–1752) 175–176.

örökösödési háború után a Bourbonok és a Habsburgok között kettészakadt, így jelentősége Károly császár számára még inkább felértékelődött.⁵¹ A rend a főnemesi elit gyűjtőköre volt, amelybe az alapszabályuk szerint — mélyen katolikus szellemiségük ellenére, világi rend lévén — egyházi személyt nem vehettek fel.⁵² Az uralkodó vezetésében a rendtagok igyekeztek a nagy egyházi ünnepeken közösen részt venni, legfontosabb ünnepük Szent András apostol ünnepé volt (ekkor történt az új tagok felvétele is), amelynek nélkülözhetetlen eleme volt az egyházi szertartás, amelyet korszakunkban többször magyar prelátus vezethetett le. Míg Károly regnálása alatt egyszer sem, Mária Terézia uralkodása és Lotaringiai Ferenc nagymestere alatt többször (1742-ben,⁵³ 1744-ben, 1745-ben és 1750-ben) Esterházy Imre nyitrai püspök celebrálhatott misét, de egy-egy alkalommal (1743-ban, 1747-ben és 1748-ban) Berényi, Klimó és Barkóczy püspökök is részesültek ebben a megtiszteltetésben. Az Aranygyapjas Rend előtt bemutatott misékkal kapcsolatban érdemes megemlíteni Khevenhüller főkamrás naplóbejegyzését, aki 1743. november 1-jén azt jegezte le, hogy a misét szokásos módon azért nem a pápai nuncius (Camillo Paolucci) mutatta be, mivel ceremoniális vitába keveredett Lotaringiai Ferencel, így a misét Erdődy egri püspök celebrálhatta.⁵⁴ De fontos hangsúlyozni, hogy nem a Szent András napi ünnepegről folyt a vita, amelyen már 1742-ben is magyar püspök misézhetett.

A magyar főpapok bécsi jelenléte szempontjából is jól felhasználható forrásnak tekinthető a főkamrás (*Oberstkämmerer*), későbbi főudvarmester (*Obersthofmeister*) — tehát az udvar egyik megkerülhetetlen és legjobban értesült hivatalnokának a — naplója: egyfelől kontroll és kiegészítő adatokat szolgáltathat a prelátusok miséiről, másfelől elejtett megjegyzései, jellemzései is releváns információkat hordozhatnak. (Például megtudhatjuk, hogy Esterházy esztergomi érseket — akit korának egyik legkiválóbb koponyájának tartott — 1744-ben már karosszékével együtt kellett a templomba vinni, és aki a naplóíró egy „múmiára” emlékeztette.)⁵⁵ Khevenhüller naplója egyébként jól alátámasztja a nyilvános misé hírek alapján körvonalazott bécsi magyar főpapi jelenlétről ki-

⁵¹ A probléma önálló tanulmányban való feldolgozását lásd: *Leopold Auer*: Der Übergang des Ordens an die österreichischen Habsburger. In: Das Haus Österreich und der Orden vom Goldenen Vlies: Beiträge zum wissenschaftlichen Symposium am 30. November und 1. Dezember 2006 in Stift Heiligenkreuz. Hg. Leopold Auer; Sonja Dünnebeil; Birgit Charlotte Glaser; Alexander Pachta-Reyhofen. Graz 2007. 53–64.

⁵² Bár néhány kivételt találunk a Habsburg dinasztia tagjai közül, például Mária Terézia fia, Miksa kölni herceget, vagy II. Lipót fiát Rudolf olmtüzi érseket.

⁵³ Az újság szerint 1742. november 30-án, Szent András ünnepén az aranygyapjasoknak Esterházy pécsi püspök misézett a Hofkirchében. A miséző főpap nevénél sajtóhiba történt, mivel ekkor Berényi Zsigmond volt a pécsi püspök, az Esterházyak közül pedig a — hasonló nevű — nyitrai püspök és az esztergomi érsek volt a magyar püspöki kar tagja. Az idős és magas rangú primást az újság nem valószínű, hogy összekeverte volna a pécsi püspökkel, így jelen esetben (további kontrollforrás nélkül) bizonytalan, hogy a pécsi, vagy a nyitrai püspök tartotta-e az adott misét. A földrajzi közelség és a rendszeresebb udvari jelen lét miatt döntöttünk gróf Esterházy Imre mellett. (WD 1742. 12. 01.)

⁵⁴ Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Joseph Khevenhüller-Metsch. Kaiserlichen Oberhofmeisters. Hg. Rudolf Khevenhüller-Metsch; Hans Schlitter. I. (1742–1744.) Leipzig–Wien 1907. 184.

⁵⁵ Aus der Zeit Maria Theresias i. m. I. 238.

alakított képünket. Mária Terézia korszakából hét magyar főpap (Erdődy egri püspök, Esterházy nyitrai püspök, Esterházy esztergomi érsek, Zichy győri püspök, Csáky esztergomi érsek, Batthyány József kalocsai, majd esztergomi érsek és Barkóczy Ferenc hercegprímás) szerepel a bejegyzéseiben, ugyanazon személyek, akikről a *Wienerisches Diarium* híreiben is olvashatunk.⁵⁶

Visszatérve a rendi közösségekre, csillagkeresztes ünnepségeken több alkalommal misézett Erdődy László Ádám és 1718 decemberében Nádasdy László (bár a rend tagfelvételi ünnepein — május 3-án és szeptember 14-én — nincs tudomásunk arról, hogy magyar főpap misét celebrált volna). 1765-ben a katonai Mária Terézia-rend éves promócióján gróf Batthyány József kalocsai érsek mutathatott be istentiszteletet. A Szent István Rend ünnepein pedig — a rend alapszabálya szerint — az esztergomi érsek volt hivatott ellátni a papi funkciót.⁵⁷

d, Csáky Imre birétum átvétele

Érdeemes egy egyházi ceremóniát közelebbről szemügyre venni, hogy jobban megfigyelhessük és értelmezhessek a reprezentációtörténeti részleteket, de minderre csak úgy nyílik igazán lehetőség, ha az adott eseményt más hasonló ceremóniákkal együtt vonjuk görcső alá. A rangkonfliktusok, ceremoniális viták elemzése mellett ezzel a módszerrel lehet legcélravezetőbben értelmezni a korabeli reprezentációtörténeti mozgásteret.⁵⁸ Vizsgált korszakunkban a magyar főpapok szempontjából a leglátványosabb bécsi ceremóniának gróf Csáky Imre kalocsai érsek 1718. évi bíborossá avatása tekinthető. Ezen esemény különlegessége, hogy az adott főpap nemcsak aktív résztvevője volt az ünnepnek, hanem címzettje is. Az ünnep reprezentációtörténeti jelentősége és egyedisége miatt ugyan atipikus példának tekinthető a magyar udvari jelenlét vizsgálata szempontjából, azonban bemutatását mégis fontosnak tartjuk, mivel általa könnyen szemügyre vehetjük a ceremóniatörténeti „mozgásteret”, valamint az egyes események közötti finom különbségek jelentésértékét. Hasonló módon egy kisebb rangú eseményt is választhatunk volna, azonban a forrásadottságok kedvezőbb volta, valamint a látványosabb eltérések miatt döntöttünk a birétum átvételi ceremónia mellett, amely véleményünk szerint egyszerre foglalja magában az uralkodói, az egyházi és a rendi reprezentáció lehetőségeit.

⁵⁶ Érdeemes megjegyezni, hogy az esztergomi érsekek elhunytáról mindig rövidebb, vagy hosszabb bejegyzésben külön megemlékezett a szerző. Ezeket lásd: (Csáky Miklósról) *Aus der Zeit Maria Theresias* i. m. IV. 94.; (Barkóczy Ferencről) *Aus der Zeit Maria Theresias* i. m. VI. 100–101. (Esterházyval kapcsolatban csak a korábban idézett állapotromlásról írt.)

⁵⁷ *Statuta des vortrefflichen Ritter-Ordens des Heiligen Stephani Ersten Apostolischen Königes. Wien 1764. 17.* vagy a rend ceremóniatörténetéről lásd: *Kökényesi Zsolt: A Szent István Rend ceremóniarendjének a kialakulása és jelentősége.* In: *Szent István lovagjai kiállítás-kötet. A legrangosabb magyar kitüntetés 250 éve. Kiállítási katalógus.* Szerk.: Pallos Lajos; Gödölle Máttyás. Bp. 2014. 82.

⁵⁸ A rangkonfliktusokról lásd: *Barbara Stollberg-Rilinger: Zeremoniell als politisches Verfahren. Rangordnung und Rangstreit als Strukturmerkmale des frühneuzeitlichen Reichstags.* In: *Neue Studien zur frühneuzeitlichen Reichsgeschichte.* Hg. Johannes Kunisch. (ZHF, Beiheft 19.) Berlin 1997. 91–132.

1717-ben Károly császár a Szentszéknél igyekezett — két, az udvar iránt bizonyítottan lojális és hozzá közel álló főpap — Michael Friedrich Graf von Althann váci püspök és Csáky érsek bíborossá történő kinevezését elérni, azonban Róma csak az utóbbi jelöltet fogadta el. Althann kinevezését XI. Kelemen-nél a Habsburg külpolitika csak két évvel később tudta elérni.⁵⁹ A pápa 1717. július 12-én nevezte ki a kalocsai érseket bíborosnak, amely nemcsak az egyházon belül jelentett magas rangot, hanem a világi „precedenica” jogban is. A császári-királyi udvar hierarchiájában is előkelő hely illette meg a kardinálisokat, világi regnáló fejedelmeknek kijáró reprezentációval fogadták őket.⁶⁰ A Habsburg Monarchia főpapjai, ha bíborosi kinevezésükre nem tudtak Rómába utazni, vagy az uralkodónál különösen ki akarták fejezni a tiszteletüket (és hálájukat a kinevezés lehetővé tételéért), akkor Bécsben a császártól vették át a bíborosi biréumot. Így történt Csáky érsek esetében is (1718. április 24-én), vagy — többek között — 1700-ban Johann Philipp Graf von Lamberg passauai püspök, és 1715-ben — a neves főpapi családból származó — Damian Hugo Philipp von Schönborn (későbbi speyeri hercegérsek) bíborossá avatása esetében is. Mindhárom ceremónia leírása megtalálható Christian Lünig a német *Zeremonialwissenschaft* irodalom egyik legismertebb szerzőjének igen részletes *Theatrum ceremoniale* kötetében.⁶¹ A kötet tartalmazta leírások hitelesnek tekinthetők, legalábbis Csáky kardinálissá avatása mindenképpen, mivel az megegyezik a *Zeremonialprotokoll* és a *Wienerisches Diarium* által köre adott változatokkal (az utóbbival nagy részben szó szerint is).⁶²

A bíborosi biréum császárvárosi ünnepélyes átvétele mindhárom esetben igen hasonló módon zajlott, bár jelentős (és reprezentációtörténetileg releváns) ceremoniális eltéréseket tapasztalhatunk, amely a leírások terjedelméből is rögtön szembetűnővé válik, mivel Lamberg szertartásáról szóló beszámoló — két hasábos tördelésben — fél oldal, Schönbornné úgy másfél, míg Csákyé több mint két oldal hosszúságú. (A jelentős terjedelmi aránytalanságokat pedig csak részben magyarázza a leírások részletessége közötti különbség.) Mind a három ceremónia hasonlóan látványos udvari bevonulással vette kezdetét, amely során az ünnepelt főpap bécsi szállásáról (ez Csáky esetében egy grófi Liechtenstein ház volt) reprezentatív módon — négy darab hatlovas hintóval, díszes kísérettel — a Hofburgba vonult. Az ünnepelt főpapot a Hofburg előszobájában (feltehetőleg a második, avagy nagy „Anticamera”-ban) várta az udvari arisztokrácia (miniszterek, titkos tanácsosok, kamarások) és a velencei követ, hogy őfelségeivel közösen az Augustinerkirche-be átvonulhassanak, amely az eseményre gazdagon fel volt díszítve: az ünnepelt főpapokat karmazsin színű tapétákkal várták. Lamberg és Csáky avatásán a mise főcelebránsa a bécsi püspök volt (előbbi esetében Kollonich Lipót, utóbbi alkalommal Kollonich Zsigmond),

⁵⁹ *Bahlcke, J.*: A magyar püspöki kar i. m. 134–135.

⁶⁰ *Málnási Ödön*: Gróf Csáky Imre bíbornok élete és kora. (1672–1732.) Kalocsa 1933. 249–250.

⁶¹ *Johann Christian Lünig*: Theatrum ceremoniale historico-politicum, oder Historisch- und politischer Schau-Platz aller Ceremonien [...]. II. Leipzig 1720. 284.; 285–286.; 286–289.

⁶² ÖStA HHStA HA OMeA Zeremonialprotokolle Bd. 10. (1717–1719) 124–131.; WD 1718. 04. 26.; WD 1718. 04. 29. függ.

míg Schönborn ceremóniáján a misét Erdődy nyitrai püspök mutatta be. A szertartás bevett eleme volt (Csáky ceremónia leírásából ugyan kimaradt, de valószínűsíthető, hogy nála sem maradt el) az udvari lelkész (*Hofprediger*) ünnepeletnek címzett dicsőítő szónoklata. Utána a pápai kamarás átadta a császárnak a bíborosi kinevezést elrendelő pápai brevét, aki aztán visszanyújtotta neki és felolvastatta azt. A bíborossá avatás tényleges aktusa pedig ez után következett, amikor a főpap — meghajlással — a császár három lépcsős trónjához (első lépcsőfokra) járult, ekkor az uralkodó felhelyezte rá a birétumot, majd a bíboros újabb meghajlással az oltárhoz ment a miséző főpap jobbjához, amikor is megszólaltak a harsonák és a dicsőítő énekek. Ezt követően az istentisztelet szokásos módon folytatódott, és a díszes társaság reprezentatív kivonulásával végződött.

Lamberg bíborossá avatásáról szóló leírás a templomi résszel záródik, ellenben Schönborn és Csáky ceremóniájáról szóló beszámoló tovább folytatódik: mindkét kardinálist az uralkodó audiencián fogadta, amelyen köszönetet mondhattak neki a Szentszéknél való közbenjárásáért, valamint a császár biztosíthatta őket további támogatásáról. Megtudhatjuk, hogy az audiencia során Schönborn egy gyémántgyűrűt is kapott az uralkodótól ajándékba. Csáky ceremóniájáról szóló leírás azonban tovább folytatódik. Értesülhetünk róla, hogy az új bíboros — a jelen lévő velencei követtel együtt — abban a megtisztelő feladatban részesült, hogy az ünnepélyes császári ebédnél — fedett fővel — az első poháremelésig asztali szolgálatot teljesíthetett. Az udvari kultúrában a *Tafeldienst* szimbolikus kiváltságnak számított, hasonlóra került sor a római császári vagy a magyar királyi koronázáskor, sőt a rendi közösségek ünnepein is.⁶³ Egyedül a magyar királyi koronázás után volt szokás, hogy a nádor, az esztergomi és a kalocsai érsek, valamint a pápai nuncius és a velencei, esetleg a spanyol követ az uralkodóval egy asztalnál étkezett (de a magyar főtisztviselőknek akkor is volt felszolgálati kötelezettségük).⁶⁴ A császári szertartásrendben hasonló szokást nem figyelhetünk meg, az Aranygyapjas Lovagoknak és a Szent István Rend nagykereszteseinek az is épp elég magas kiváltság volt, hogy az uralkodóval egy teremben étkezhettek.⁶⁵ Érdekes módon Csáky bíborosi ünnepének leírása nem ér véget az asztali szolgálattal, megtudhatjuk, hogy utána szállására hazatért ebédelni, majd korábbi kíséretével együtt visszatért a Hofburgba, ahol a regnáló császárné fogadta audiencián. Ezt követően a császári párral együtt az udvari kápolnában (*Hofkapelle*) misét hallgatott, s végül estére hazatérhetett a szállására.

Láthatjuk, hogy Csáky bíborossá avató ünnepe igen reprezentatív módon ment végbe, még fényesebb külsőségek között, mint a másik két kardinális esetében. Ez a különleges megtiszteltetés egyszerre szólhatott Csáky személyének, valamint a *natio Hungarica*-nak is. Ugyanis a ceremónia-leírás — a másik

⁶³ *Ingrid Haslinger*: Der Kaiser speist en public. Die Geschichte der öffentlichen Tafel bei den Habsburgern vom 16. bis ins 20. Jahrhundert. In: Die Öffentliche Tafel. Tafelzeremoniell in Europa 1300–1900. Hg. Hans Ottomeyer; Evelyn Peters; Michaela Völkel. Wolfratshausen 2002. 48–57.

⁶⁴ *Pálffy Géza*: Koronázási lakomák a 15–17. századi Magyarországon: Az önálló magyar királyi udvar asztali ceremóniarendjének kora újkori továbbéléséről és a politikai elit hatalmi reprezentációjáról. In: Századok 138. (2004) 1005–1101.

⁶⁵ *Kökényesi Zs.*: A Szent István-rend ceremóniarendje i. m.

két beszámolóval ellentétben — részletesebben kitér a résztvevő főrendekre is, így nemcsak Sinzendorf főkamrás, vagy Savoyai Jenő jelenlétéről értesülhetünk, hanem azt is megtudhatjuk, hogy „*azonban különösen sok magyar rendi személy és mágnás gyűlt össze tekintélyes és rendkívüli számban*”: Esterházy Imre zágrábi és Nádasdy László csanádi püspökök a hintós bevonulásnál külön meg lettek nevezve.⁶⁶

d, Karrier és kitüntetés

A rendszeres császárvárosi jelenlét nemcsak a kapcsolati tőke szempontjából játszott fontos szerepet, vagy a gazdag uralkodói ajándékok (miseruhák, mellkeresztek) miatt volt kifizető,⁶⁷ hanem igen pozitív hatást gyakorolt az egyházi karrierekre is. Korszakunkban a legmagasabb magyar egyházi tisztség betöltői, az esztergomi érsekek nagy arányban azon főpapok köréből kerültek ki, akik már püspökként is gyakran résztvevői voltak a különböző udvari ceremóniáknak. Bár a vizsgált főpapok köréből (indigenaként) kimaradt, de ide sorolható Keresztély Ágost (első hercegprímás), gróf Esterházy Imre, gróf Barkóczy Ferenc és kevésbé aktív szerepvállalással, de gróf Csáky Miklós is, bár ő nyilván profitált idősebb féltestvére, gróf Csáky Imre érsek kiváló udvari kapcsolataiból.⁶⁸

Részben a kalocsai érsekekkel kapcsolatban is hasonló következtetésre juthatunk: Csáky Imre (1710–1732), Patachich Gábor (1733–1745), Csáky Miklós (1747–1751), Patachich Ádám (1776–1784) már a beiktatása előtti években is jelen volt Bécsben, egy alkalommal Klobusiczky Ferenc (1751–1760) nevét is olvashatjuk, Batthyány József (1760–1776) pedig minden bizonnyal profitált családjá kiváló udvari kapcsolataiból.

A világi főnemeselek karrierjének emelésére, kormányzati kapcsolatainak kiépítésére igen jó lehetőség volt a bécsi udvartartás szolgálatába állni, azonban az egyháziak számára igen kevés hasonló pozíció állt rendelkezésre.⁶⁹ Nincs tudomásunk arról, hogy vizsgált korszakunkban magyar személy udvari gyóntatói funkciót vállalt volna, amely pozíció szükségszerűen fontos tanácsadói, bizalmi feladatkört is hordozott magában (például Mária Terézia regnálásának második felében leginkább reformpárti janzenisták töltötték be az uralkodói családban ezt a funkciót). Erdődy nyitrai püspök informálisan tekinthető

⁶⁶ *Lünig, J. Ch.*: *Theatrum ceremoniale* II. i. m. 287.

⁶⁷ Például Csáky bíboros 1718 október 13-i audienciája keretében kapott az uralkodótól ajándékba egy drága, gyémántberakásos mellkeresztet. (WD 1718. 10. 14.)

⁶⁸ *Bahlcke, J.*: A magyar püspöki kar i. m. 134–136.; Csáky bíborosról bővebben lásd: *Málnási Ö.*: Csáky Imre bíbornok i. m.

⁶⁹ *Peter Hersche*: War Maria Theresia eine Jansenistin? In: *Österreich in Geschichte und Literatur* 15. (1971: 1. Heft) 14–25.; *Elisabeth Kovács*: Einflüsse geistlicher Ratgeber und höfischer Beichtväter auf das fürstliche Selbstverständnis, auf Machtbegriffe und politische Entscheidungen österreichischer Habsburger während des 17. und 18. Jahrhunderts. In: *Cristianesimo nella storia* 4. (1983) 79–102.; *Derek Beales*: Clergy at the Austrian Court in Eighteenth Century. In: *Monarchy and Religion. The Transformation of Royal Culture in Eighteenth-Century Europe*. Ed. Michael Schaich. Oxford 2007. 367–394.

„udvari káplánnak” (ahogy Eleonóra császárné nevezte, és amely nem keverendő össze az udvari gyóntató szerepkörével), azonban a formális kinevezés hiánya személyének jelentőségét semmivel sem csorbítja, mivel a tényleges udvari papok (*Hofprediger, Hofkapellan, Ober-Hofkapellan*) alacsonyabb rangú egyháziak voltak: általában jezsuita szerzetesek és bécsi kanonokok töltötték be ezt a funkciót.⁷⁰ A papok és szerzetesek az udvarban a főhercegek, főhercegnők tanítójaként játszhattak még fontos szerepet, ilyen megbízatást kapott — vizsgált korszakunk magyar klerikusai közül egyedülálló módon — a jól képzett Bajtay Antal piarista tartományfőnök is.⁷¹ Bajtay 1754-ben kapott Mária Teréziától felkérést arra, hogy (bécsi felkészüléssel) írjon fiának, József főhercegnek magyar történelem tankönyvet, amelyet elkészülte után személyesen tanítson is meg neki: erre 1759-ben került sor.⁷² Mária Terézia nem maradt — a császárvárosi miliőben amúgy idegenen mozgó — piarista szerzetes adósa, 1760-ban erdélyi püspöknek nevezte ki és bárói rangra emelte, szakértelmét pedig többi erdélyi (első sorban kereskedelmi és oktatási) reform kapcsán igénybe vette. (Jelen bemutatásban a főnemesi rangemelésekre külön nem térünk ki, mivel a vizsgálatban szereplő, és a bécsi udvarban aktív szerepet játszó főpapok túlnyomó többsége grófi ranggal rendelkezett.)⁷³

A világi arisztokraták udvari, politikai életpályájának fontos elemét képezte a kamarási (*Kämmerer*, esetleg *Kammerherr*) cím elérése, amely korszakunkban egyszerre jelentett — udvari rangot biztosító — titulust és (elviékben) évente (kétszer két hetet magában foglaló) tényleges udvari szolgálatot.⁷⁴ Az egyházi méltóság természetével azonban ellenkezett a közvetlen udvari szolgálat (Máté Evangéliumából vett ismert formulával élve „*Senki sem szolgálhat két úrnak; mert vagy gyűlöli az egyiket, a másikat pedig szereti, vagy tiszteli az egyiket, a másikat pedig megveti.*”),⁷⁵ így ezen „kitüntetésben” nem részesülhet-

⁷⁰ *Wolfsgruber*, C.: Hofburgkapelle i. m. 190–301.; vagy konkrét éven megvizsgálva: *Kayserslicher, Königlich und Erzherzoglicher Staats- und Standeskalender... auf das Jahr 1723.* 270–271.

⁷¹ Bajtayról lásd: *Miskolczy István*: Bajtay J. Antal. H. n. 1914.

⁷² *Kökényesi Zs.*: Udvar(állam) i. m. 9.

⁷³ Patachich Gábor — édesapja révén 1708-tól viselt bárói címet és — 1735-ben kapott grófi rangot: *Tóth Tamás*: „Ha senki sem kezd el, senki sem fogja befejezni”. A *Theatrum ceremoniale* és a katolikus megújulás (1733–1784). In: *Deliberationes* 2 (2009: 2. sz.) 201–225. 208.

Patachich Ádám 1735-ben kapott báró címet: *Tóth T.*: Két Patachich i. m. 210.

Sztojka Antal 1749-ben emelték bárói rangra: <http://lexikon.katolikus.hu/S/Sztojka.html>
Thauszy Ferenc (aki nemesi, de nem főnemesi származású volt) 1765-ben megkapta a Szent István Rend középkeresztjét, amelynek statútuma szerint (már kiskeresztől is) pályázhatott a grófi címre: *Statuta des vortrefflichen Ritter-Ordens* i. m. 21.

A bécsi udvari etikettben az elsőbbségi jogot nem a különböző főnemesi címek jelentették, hanem a kamarási és a titkos tanácsosi titulusok (valamint az ezekbe való beiktatás időpontja, azaz a „rangidősség”, vagy ansiennitás elve).

⁷⁴ *Jeroen Duindam*: Vienna and Versailles: The Courts of Europe's Dynastic Rivals, 1550–1780. Cambridge 2003. 74–75.; *Andreas Pecar*: Die Ökonomie der Ehre. Der höfische Adel am Kaiserhof Karls VI. (Symbolische Kommunikation in der Vormoderne 5.) Darmstadt 2003. 25–27.; *Ivo Cerman*: Habsburgischer Adel und. Aufklärung. Bildungsverhalten des Wiener Hofadels im 18. Jahrhundert. (Contubernium. Tübinger Beiträge zur Universitäts- und Wissenschaftsgeschichte Bd. 72.) Stuttgart 2010. 126–130.

⁷⁵ Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. Bp. 2006. Mt 6,24–34. (1109.)

tek a főpapok. A 18. században hasonló funkcióval bírt a — magasabb rangot biztosító — titkos tanácsosi (*Geheimer Rat*) kinevezés is, amely azonban — a 16–17. századi gyakorlattal ellentétben — tisztán reprezentációs értékkel bírt, és nem kötelezett tényleges tanácsadói, politikai feladatokra.⁷⁶ Ezt a titulust az egyházi személyek is megkaphatták, sőt a vizsgálatunkban szereplő magyar püspökök és érsekek többsége részesült is ebben a megtiszteltetésben. A — közel sem magától értetődő módon, nem minden arisztokratának „alanyi jogon” járó — titkos tanácsosi címet a magyar arisztokraták általában negyvenes-ötvenes éveik fordulója körül kapták meg, ha valaki ennél fiatalabb korban részesült a rangos kitüntetésben, akkor az családi tőkájének, kiváló udvari kapcsolatainak, vagy figyelemre méltó szolgálatainak volt köszönhető. A világi főnemes-ség soraiból néhány (reprezentatív) példát említve: gróf Esterházy József horvát bán ötvenegy,⁷⁷ gróf Károlyi Sándor hatvanhét,⁷⁸ gróf (majd herceg) Batthyány Károly negyvenkettő,⁷⁹ gróf Grassalkovich Antal ötvenkettő,⁸⁰ herceg Esterházy Pál harmincöt, (vagy harminchat),⁸¹ gróf Hadik András ötvenöt⁸² évesen kapott titkos tanácsosi titulust. A kormányzattal kiváló kapcsolatot ápoló, vagy az udvarban rendszeresen jelenlévő püspökök — a fentiekkel összehasonlítva — igen fiatalon kaphattak titkos tanácsosi kinevezést: Erdődy nyitrai püspök harminchét,⁸³ Patachich Gábor kalocsai érsek harmincnyolc,⁸⁴ Barkóczy Ferenc harminchárom, (vagy harminchat),⁸⁵ Batthyány József harminc-kettő (vagy harminchárom),⁸⁶ vagy — az ugyan indigena — Koller Ignác veszprémi püspök harmincnyolc évesen.⁸⁷

⁷⁶ Pecar, A.: *Ökonomie der Ehre* i. m. 28–29.; Cerman, I.: *Habsburgischer Adel* i. m. 132–133.

⁷⁷ A következőkben az adott levéltári források után a titkos tanácsosi kinevezés dátumát közlöm, zárójelben pedig a kontrollforrást, amelynek adatai sok esetben nem egyeznek meg az előbbi dátummal (a kinevezés elrendelésének, az eskütétel letételének, valamint a kinevező diploma időpontjainak az összehasonlító elemzése a kutatás következő állomása). ÖStA HHStA Staatskanzlei Interiora Geheime Räte (a továbbiakban StK I GR), Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.: 1733. 03. 30. (WD. 1733. 07. 08.: 1733. 07. 04.)

⁷⁸ ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.: 1736. 02. 17. (WD. 1736. 11. 03.: 1736. 10. 31.)

⁷⁹ ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.: 1740. 05. 08. (WD. 1740. 07. 13.: 1740. 07. 07.)

⁸⁰ Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte und kaiserl. Rechtstitul (HHStA-ban található, kiadatlan levéltári segédlet): 1746. 08. 20. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1742. 09. 24.)

⁸¹ Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte i. m.: 1746. 09. 16. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1747. 01. 31.)

⁸² Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte i. m.: 1765. 01. 06. (ÖStA HHStA Reichskanzlei (a továbbiakban RK), Geheime Räte Kt. 9. (Listen der kaiserlichen wirklichen Geheimen und Titularräte, 1751–1767) Liste 1764: 1764. 07. 03.)

⁸³ Lásd 24. lábjegyzet.

⁸⁴ ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.: 1736. 02. 17. (WD. 1736. 02. 29.: WD. 1736. 02. 28.)

⁸⁵ Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte i. m.: 1746. 07. 26. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1743. 03. 02.)

⁸⁶ Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1759. 05. 29. (Ugyanezt az időpontot erősíti meg: ÖStA HHStA StK I GR Kt. 20. (Listen von Geheimen Räten, 1760–1826) Fasc. 48. Liste 1730–1760)

⁸⁷ Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1763. 04. 21. (WD. 1765. 04. 13. (nincs pontos dátum))

Károly császár uralkodása alatt az erdélyi püspökök voltak jelen legkisebb arányban az udvarban (részben kivétel Mártonffy György), közülük sorozatban három magyar bárói családból származó főpap (Mártonffy György, Mednyánszky László és Antalfi János)⁸⁸ nem is részesült titkos tanácsosi kinevezésben. Gróf Forgách Pál váci püspök, aki szintén nem volt gyakori vendég az udvarban (egy nyilvános miséjéről sem tudunk), ötvenkét évesen kapott címzetes titkos tanácsosi címet, tehát jóval később, mint az udvar közeli elit.⁸⁹ Gróf Esterházy Károly esete, aki harmincöt évesen lett titkos tanácsos, erre ellenpéldaként szolgál. Ő — római műveltsége és a hatalmi reprezentációt kerülő felvilágosult világnézete miatt — szintén nem törekedett arra, hogy jelen legyen a császárvárosban, azonban Miklós és Ferenc bátyjai, az udvari elit legbelső köreibbe tartoztak, így feltehetőleg Károly az ő személyüknek köszönhette megtisztelően korai kinevezését.⁹⁰

⁸⁸ Mártonffy 1713–1721; Mednyánszky 1722–1724, Antalfi 1724 és 1728 között volt nagyváradi püspök.

⁸⁹ Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1748. 01. 16. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1750: 1747. 10. 16.)

Korszakunk többi magyar főpapjának titkos tanácsosi kinevezése:

gr. Esterházy Imre (1663–1745): ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.; WD. 1714. 10. 26.: 1714. 10. 18.

Acsády Ádám: ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.: 1728. 02. 19. (WD. 1728. 04. 10.: 1728. 04. 07.)

gr. Erdődy Gábor Antal: ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758), Fasc. 47. Liste 1712–1740.: 1734. 03. 12. (WD. 1734. 04. 21.: 1734. 04. 17.)

gr. Esterházy Imre, nyitrai püspök (1689–1763): ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1698–1740.: 1739. 01. 19. (Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1746. 10. 04. (valódi titkos tanácsos); ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1741. 04. 23.)

gr. Berényi Zsigmond: ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1698–1740.: 1740. 08. 29. (Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1746. 07. 23.)

gr. Zichy Ferenc: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1746. 07. 02. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1748. 01. 13.)

gr. Csáky Miklós: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1746. 10. 15. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1741. 09. 25.)

Padányi Bíró Márton: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte; ÖStA HHStA RK GR Kt. 9 (Listen, 1751–1767) Liste 1758.: 1747. 10. 20.

br. Klobusiczky Ferenc: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1749. 01. 07. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1749. 01. 17.)

br. Sztojka Antal: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte; ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1750. 04. 30.

Klimó György: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte; ÖStA HHStA StK I GR Kt. 19. (Listen, 1700–1758) Fasc. 47. Liste 1740–1755: 1754. 10. 25.

Thauszy Ferenc: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1754. 10. 25.

br. Patachich Ádám: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1759. 12. 23.

gr. Esterházy Károly: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1760. 09. 11.

Bajtay Antal: Index über die kaiserl. wirkl. geheimen Räte: 1760. 11. 12. (ÖStA HHStA StK I GR Kt. 20. (Listen, 1760–1826) Fasc. 48. Liste 1730–1760: 1760. 10. 10.)

Gusztinyi János: WD. 1764. 04. 11.: 1764. 04. 03.

⁹⁰ Esterházy Károly két testvérének az életpályájáról lásd: *Berényi László*: Galánthai és Fraknói Eszterházy Miklós (1711–1764). Egy 18. századi magyar diplomata a cárok udvarában. In: *Turul* 77. (2004: 1–2. sz.) 49–55. és *Berényi László*: Galánthai és fraknói Gróf Esterházy Ferenc kancellár. Egy magyar államférfi a 18. század utólján. In: *Emlékkönyv galántai és fraknói gróf Eszterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója tisztele-*

Az udvar jutalmazási „repertoárjában” a kamarási és a titkos tanácsosi kinevezések mellett korszakunkban — mint korábban szó volt róla — négy szimbolikus tőkével és igen nagy presztízzsel járó kitüntetés létezett. Ezek közül csak a Szent István Rend állt nyitva a főpapok meritokratikus szolgálatainak és lojalitásának a megjutalmazására. A rend három osztályból állt, amelyek nagykeresztjét az esztergomi érsekek, mint a rend prelátusai állandó jelleggel megkapták. Ezen a jogcímen korszakunkban csak Barkóczy Ferenc érsek részesült a kitüntetésben. A kinevezettek között igen kis számban találunk egyháziakat, elsősorban a (magasabb) kormányzati, hivatali pozíciókat betöltőket jutalmazták. 1765-ben Migazzi bécsi kardinális érsek, váci püspök és Firmian passauai érsek kapta meg a klerikusok közül a Szent István Rend nagykeresztjét, amely jól tükrözi, hogy a rend milyen magas presztízserérettel bírt.⁹¹

1765-ben Batthány József kalocsai érsek abban a megtiszteltetésben részesült, hogy igen fiatalon (harmincnyolc évesen) kapta meg a rend legmagasabb fokozatát, sőt a kitüntetést közösségi rendi promóció nélkül, bécsi audienciája keretében tűzte ki rá Mária Terézia.⁹² Batthyány esetének reprezentatív értéke még szembetűnőbb, ha megnézzük, hogy utána a magyar püspökök közül ki kapott nagykeresztet. Kilenc évvel később, 1774-ben, az udvarral szintén jó kapcsolatot ápoló Zichy Ferenc győri püspök hetvenhárom évesen, pappá szentelésének ötven éves évfordulóján lett felvéve a rendi közösségbe.⁹³ A kalocsai érsek kitüntetése személyes kapcsolatainak és érdemein túl minden biztonnal szóló édesapjának, Lajos nádornak és nagybátyjának, Károlynak, aki (korábban) tábornagyként és József főherceg nevelőjeként igen fontos szerepet játszott a császári-királyi udvarban. (Rajtuk kívül 1765-ben Thauszy Ferenc zágrábi püspök középkeresztet, ugyanekkor Salbeck Károly szepesi püspök kiskeresztet és 1766/67-ben Bajzáth József veszprémi püspök szintén kiskeresztet kapott.⁹⁴)

III. Összegzés, kitekintés

Láthattuk, hogy a magyar prelátusok közül többen rendszeres vendégek voltak a Habsburg fővárosban. A Bécsbe látogató egyháziak legaktívabb körét — a Bécsben és/vagy Rómában tanult — főnemesi családok fiai tették ki, akik az udvar különféle világi és egyházi ünnepeinek igen fontos szereplői voltak, ez-

tére. A pápai Kastélyban 1999. szeptember 11-én elhangzott előadások szerkesztett szövege. Szerk.: Hermann István; Mezei Zsolt. Pápa 2000. 27–38.

⁹¹ Namensverzeichnis der Persönlichkeiten, die in den Jahren 1764–1914 mit dem Kön. Ung. St. Stephan-Orden Ausgezeichnet worden sind. Hrsg. anlässlich der 150 Jahreswende der Gründung dieses Ordens von der Ordens-Kanzlei. Bp. 1914. 7. A Szent István Rend kitüntetettjei (1764–2013). In: Szent István lovagjai. A legrangosabb magyar kitüntetés 250 éve. Kiállítási katalógus. Szerk. Pallos Lajos; Gödölle Mátyás. Bp. 2014. 309.

⁹² WD 1765. 05. 18.

⁹³ Namensverzeichnis i. m. 22.; *Piszker Olivér*: Barokk világ Győregyházmegyében Zichy Ferenc gróf püspöksége idején (1743–83). (Pannonhalmi Füzetek) Pannonhalma, 1933. 16.

⁹⁴ Namensverzeichnis i. m. 11–13.; A Szent István Rend kitüntetettjei i. m. 310.

által a magyar főnemesség udvari integrációjának megkerülhetetlen csoportját alkották. A kapcsolódó kutatásnak köszönhetően olyan elfeledett életpálya reprezentációtörténeti vonatkozásaira hívhattuk fel a figyelmet, mint Erdődy László Ádám nyitrai püspöké, aki korszakunk legfigyelemreméltóbb udvari karrierjét futotta be.

A kvantitatív vizsgálat alapjául a császárvárosban bemutatott misék és különböző egyházi szertartások (vagy leginkább a róluk terjedő hírek) szolgáltak. Az istentiszteletek bemutatása jelentette a magyar püspökök és érsekek bécsi reprezentációjának legfontosabb elemét, ők ugyanis nem szerveztek, vagy vettek részt olyan fényűző udvari multságokon, mint a téli szánkózások, vagy az őszi céllövészetek voltak, sőt korszakunk magyar prelátusai a fővárosban kastélyt sem építettek. Csáky Imre és Batthyány József pedig kiváló udvari kapcsolataik ellenére nem a császárvárosban, hanem inkább Magyarbélén és Pozsonyban építettek maguknak palotákat, amely jól mutatja, hogy a Bécshez való fizikai vagy szimbolikus közelség nem kellett, hogy egyet jelentsen a magyar ügyektől, vagy politikától való elszigetelődéssel. Azonban nem szabad abba a hibába sem esni, hogy azt feltételezzük, hogy a főpapok csak akkor jártak a császárvárosban, amikor az általuk bemutatott misékről értesülhetünk. Például Forgách Pál az elkészített misejegyzékben egyszer sem szerepel, azonban tudjuk, hogy 1721-ben kétszer is megfordult Bécsben.⁹⁵ A misecelebrálás leginkább a reprezentációs udvari működés bizonyítékának tekinthető, bár persze hozzá kell tenni, hogy nem minden udvari ceremónián mutattak be misét a prelátusok, amelyen részt vettek. Azonban ettől függetlenül, tendenciáiban helytálló képet kellett, hogy kapjunk.

Mint láthattuk, az aktív udvari jelenlét pedig igen előnyös hatással volt a főpapi karrier utakra: a kalocsai és az esztergomi érsekek kinevezésük előtt rendszeres vendégek voltak a fővárosban, vagy a személyes bécsi jelenlét a titkos tanácsosi kinevezéseket is meggyorsíthatta. Nádasdy László már fiatal pálos szerzetesként olyannyira törekedett az udvari integrációra (valószínűleg azért, hogy megalapozza az uralkodó bizalmát személye és famíliája iránt, ugyanis apját, Ferencet a Wesselényi-összeesküvésben való részvétel vádjával kivégezték), hogy Kollonich bécsi püspök egy jelentésében a következőt írta róla: „Az udvarnak az sem tetszik, hogy lovakat, kocsit és nagy cselédséget tart. Gyakran megjelenik hívatlanul is a császárnál; Ófelsége gyakorta csodálkozott ezen és azt kérdezte, hogy nincsenek-e ezek ellentétben Nádasdy szerzetesi fogadalmával.”⁹⁶ Ezzel szemben korszakunk második felében a Bécsben és Rómában tanult Esterházy Károly személyes udvari jelenlét nélkül is képes volt magas egyházi karriert befutni, amely egyfelől a családi kapcsolati tőke jelentőségére hívja fel a figyelmet, másfelől pedig az udvari kultúra átalakulását vetíti előre (ahogy a csökkenő tendenciát mutató miseszámok is).

A 18. század közepétől két oldalról meginduló kulturális változás gyengítette a magyar püspökök és érsekek bécsi működését. Egyfelől Mária Terézia és

⁹⁵ WD 1721. 01. 04.; WD 1721. 05. 07.

⁹⁶ Takáts E.: Nádasdy László i. m. 19.

Lotaringiai Ferenc közös kormányzata huszonöt évből tizenötöt háborús viszontagságok között vészelt át, amely nagymértékben beárnyékolta az udvar fényét; a reformok és a szekularizáció hatására pedig (a főpappal szemben) a katonai és a hivatali pálya egyre jobban felértékelődött.⁹⁷ Ebben az időszakban Európa-szerte kezdetét vette a barokk udvari kultúra fokozatos átalakulása. Ferenc császár 1765-ben bekövetkezett halála után a bécsi udvari életre Mária Terézia mély gyásza jól érezhető módon rányomta a bélyegét. II. József egyeduralkodása idején pedig a reprezentációs kiadásokat és szokásokat radikális módon lecsökkentette, sokkal kevesebb egyházi ünnepen vett részt (sőt a körmenetek számát is korlátozta), és leginkább csak a Hofburg kápolnájában hallgatott misét.⁹⁸

A másik oldalon pedig a püspökre és érsekekre is egyre nagyobb hatással voltak a felvilágosodás különféle iskoláinak a gondolatai. A barokk főpap képét egyre több helyen a reformpárti püspök alakja kezdte felváltani. A legélesebb változás talán Egerben ment végbe, ahol Barkóczy Ferenc helyét Esterházy Károly vette át, aki elődje felsőtárkányi nyári kastélyát, Fourcontrastit még le is bontatta.⁹⁹ A püspökök és érsekek egy bizonyos köre egyre több időt igyekezett egyházmegyéje területén tölteni, rendszeresen tartottak vizitációkat, nagy hangsúlyt fektettek a papképzés reformjára, vagy többen figyelemre méltó könyvtárakat (például Esterházy Károly Egerben, vagy a bécsi Theresianum egykori diákja Batthyány Ignác Nagyváradon) hoztak létre. A császárvárosi udvar reprezentációs terében való megmutatkozás pedig számukra is egyre kevésbé tűnt fontos feladatnak, valamint a tartósan kiegyensúlyozott Habsburg–magyar kapcsolatok sem tették szükségessé a rezidenciákon való gyakori jelenlétet. A kétirányú kulturális folyamat közül egyértelműen az előbbi, a Habsburg részről meginduló változás tekinthető jelentősebbnek, amely az udvari kultúra kereteit és lehetőségeit alapvetően meghatározta. Úgy vélem azonban, hogy a felvilágosodás mentalitástörténeti formáló hatását sem szabad figyelmen kívül hagyunk, ami az 1760-as évektől a magyar társadalom meghatározott rétegeire, köztük a tanult főpapok egy részére is egyre nagyobb hatással lehetett. Azonban az már egy másik kérdés, hogy a császárvárosi látogatások ritkulása mennyiben állt összefüggésben az adott főpapok hatalmi reprezentációjának és kiadásainak csökkenésével, valamint a 18. század utolsó harmadának reformhulláma után az I. Ferenc alatti (kényszerített) tradicionalizmus során milyen mértékben restaurálódtak a korábbi állapotok.

⁹⁷ *Michael Hochedlinger*: Mars ennobled. The Ascent of the Military and the Creation of a Military Nobility in Mid-Eighteenth-Century Austria. In: *German History* 17. (1999) 141–176.; *Fal-lenbüchl Zoltán*: Mária Terézia magyar hivatalnokai. Bp. 1989. 42–46.

⁹⁸ *Beales, D.*: Clergy i. m. 96–101.; *Elisabeth Kovács*: Kirchliches Zeremoniell am Wiener Hof des 18. Jahrhunderts im Wandel von Mentalität und Gesellschaft. In: *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 32. (1979) 131–138.

⁹⁹ *Mezei Zsolt*: Gróf Esterházy Károly, a barokk főpap és főúr. In: *Emlékkönyv galántai és fraknoi gróf Eszterházy Károly egri püspök, Pápa város földesura, mecénása és építtetője halálának kétszázadik évfordulója tiszteletére. A pápai Kastélyban 1999. szeptember 11-én elhangzott előadások szerkesztett szövege*. Szerk. Hermann István; Mezei Zsolt. Pápa 2000. 39–51. 49.

FÜGGELÉK

Dátum	Főpapa	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1711. 02. 09.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent Apollónia ünnepe	császár és kísérete	Augustinerkirche	WD 1711. 02. 10.	
1711. 02. 20.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	böjti mise	császár és kísérete	Hofburg kápolnája	WD 1711. 02. 20.	
1711. 03. 22.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök, gr. Nádasdy László csanádi püspök	vasárnapi mise	“magas rangú egyházi és világi méltóságok”	Orsolyita templom	WD 1711. 03. 24.	a misét a bécsúj-helyi püspök tartotta, de Erdődy és Nádasdy püspökök mellett még Kollonich váci püspök is asszisztált
1711. 03. 28.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	nincs megadva	őfelségei és “nagyobb” kíséretük	Augustinerkirche	WD 1711. 03. 31.	
1711. 08. 27.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	gyázmise	nincs megadva	jezsuita akadémiai templom	WD 1711. 08. 28.	
1711. 08. 28.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	gyázmise	nincs megadva	jezsuita akadémiai templom	WD 1711. 08. 28.	
1712. 03. 06.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Lipót és József császárok lelkiüdvéért	császár és kísérete	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1712. 03. 08.	pápai nuncius tartotta a misét, Erdődy és Kollonich váci püspök neki asszisztáltak
1712. 09. 08.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária születésének ünnepe	császár	nincs megadva	WD 1712. 09. 09.	esti mise
1712. 09. 20.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent Máté apostol ünnepének előestje	császár és az aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	WD 1712. 09. 20.	
1712. 10. 04.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Assisi Szent Ferenc ünnepe	Eleonóra császárné és főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1712. 10. 04.	
1712. 10. 10.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Borgia Szent Ferenc ünnepe	Vilma Amália császárné	Domonkos templom	WD 1712. 10. 11.	
1713. 01. 03.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	nincs megadva	Eleonóra császárné és főhercegnők	jezsuita akadémiai templom	WD 1713. 01. 03.	
1713. 02. 02.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	császárnak és kíséretének	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1713. 02. 03.	
1713. 03. 27.	gr. Rátkay Ádám zengői püspök	Rátkay püspökké szentelése	“magasabb és alacsonyabb rendi személyek”	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1713. 03. 28.	a szentelést Piazza kardinális végezte, asszisztált Volkra veszpémi püspök és Leslie püspök
1713. 10. 01.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	őfelsége születésnapja	őfelségei és külföldi miniszterek	Hofburg kápolnája	WD 1713. 10. 04.	
1714. 02. 24.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	Szent Mátyás apostol ünnepe	császár, pápai nuncius, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	WD 1714. 02. 27.	
1714. 03. 18.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	???	uralkodó és kísérete	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1714. 03. 20.	

Dátum	Főpap	Alkalom	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1714. 04. 16.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Karl Michael Graf von Althann keresztelője	császári pár, udvar	Hofburg kápolnája	Wolfsgruber, C.: Hofburgkapelle i. m. 194.	
1714. 05. 21.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	őfelségei, pápai nuncius, velencei követ, udvari nemesek	Laxenburg, Szentháromság szobor alapkövetétel	WD 1714. 05. 22.	
1714. 05. 21.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	őfelségei	Kapucinus templom	WD 1714. 05. 22.	
1714. 06. 03.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	császár, pápai nuncius, velencei követ, aranygyapjas lovagok, kamarások, titkos tanácsosok	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1714. 06. 05.	
1714. 07. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva [Mária látogatása Erzsébetnél]	őfelségei, pápai nuncius, számos főrend	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1714. 07. 03.	
1714. 07. 16.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent József ünnepe	Eleonóra császárné, főhercegnők és Lotharingiai Ferenc	Szent József templomban	WD 1714. 07. 17.	
1714. 07. 19.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Favorita kápolnájának szentelése	[uralkodó és népe-sebb kísérete]	Favorita kápolnája	Wolfsgruber, C.: Hofburgkapelle i. m. 194.	
1714. 07. 30.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök		őfelsége és magas rangú vendégek	Favorita kápolnája	WD 1714. 07. 31.	
1714. 11. 04.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	az uralkodó névnapja	uralkodó, magyar főrendek	Hofburg kápolnája	WD 1714. 11. 06.	
1714. 12. 07.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	csillagkeresztes ünnep	császárné, csillagkeresztesek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1714. 12. 07.	
1714. 12. 08.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe	császár és kísérete	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1714. 12. 11.	
1715. 01. 13.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai, gr. Esterházy Imre zágrábi (Kollonich váci) püspökök és Csáky Imre kalocsai érsek	gr. Erdődy Gábor Antal püspökké szentelése	uralkodó, pápai nuncius, velencei követ, udvari nemesek	Hofburg kápolnája	ÖStA HHStA Ha Zeremonialprotokolle Bd. 8. (1713–1715) 197-198.; WD 1715. 01. 15.	a mise celebránsa Keresztély Ágost esztergomi érsek volt
1715. 01. 16.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	Lipót császár lelkiüdvéért	uralkodó és kísérete	Augustinerkirche	WD 1715. 01. 18.	
1715. 02. 09.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent Cirill ünnepe	uralkodó, velencei követ és más főrangúak	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1715. 02. 09.	
1715. 06. 13.	br. Mártonffy György erdélyi püspök	Páduai Szent Antal ünnepe	Eleonóra császárné és főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1715. 06. 14.	
1715. 06. 21.	br. Mártonffy György erdélyi püspök	gyászmise	főrendek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1715. 06. 22.	
1715. 07. 31.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Loyolai Szent Ignác ünnepe	uralkodó, trieri érsek	???	WD 1715. 08. 02.	
1715. 08. 15.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária mennybemenetelének ünnepe	uralkodó, trieri érsek	???	WD 1715. 08. 16.	

Dátum	Főpap	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1715. 08. 07.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent Kajetán ünnepe	uralkodó, trieri érsek	???	WD 1715. 08. 09.	
1715. 08. 31.	br. Mártonffy György erdélyi püspök	nincs megadva	főhercegnők	Paulanerkerche	WD 1715. 09. 03.	
1715. 11. 21.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	uralkodó, trieri érsek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1715. 11. 22.	
1715. 12. 01.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Schönborn érsek bíborossá avatása	uralkodó, főrangú vendégek	Augustinerkerche	WD 1715. 12. 03.	
1716. 01. 19.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	főrendek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 01. 21.	a pápai nuncius tartotta a misét, Erdődy püspök és Kollonich bécsi püspök assisztáltak
1716. 02. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	őfelségei, velencei követ, pápai nuncius, aranygyapjas lovagok	Augustinerkerche	WD 1716. 02. 04.	délelőtt
1716. 02. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	uralkodó és kísérete	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 02. 04.	délután
1716. 02. 07.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	gyászmise	császárné és csillagkeresztesek	Hofburg kápolnája	WD 1716. 02. 07.	
1716. 02. 09.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent Márton ünnepe	császár, nuncius, velencei követ, főhercegek	Augustinerkerche	WD 1716. 02. 11.	
1716. 03. 19.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	Szent József ünnepe	Eleonóra császárné és főhercegnők	kármelita nővérek kolostora	WD 1716. 03. 20.	
1716. 03. 25.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Jézus fogantatásának ünnepe	császár, nuncius, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 03. 27.	
1716. 03. 29.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	őfelségei	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 03. 31.	
1716. 04. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai és gr. Erdődy Gábor Antal egri püspökök	nincs megadva (Húsvét?)	Eleonóra császárné és a főhercegnők	Paulanerkerche	WD 1716. 04. 03.	
1716. 04. 03.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	gyászmise	császárné, csillagkeresztesek	Hofburg kápolnája	WD 1716. 04. 03.	
1716. 04. 09.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	???	???	WD 1716. 04. 10.	???
1716. 04. 20.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva	Vilma Amália császárné	Kapucinus templom	WD 1716. 04. 21.	
1716. 04. 27.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	újszülött főhercegért	Eleonóra és Vilma Amália császárnék	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 04. 28.	
1716. 07. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	nincs megadva [Mária látogatása Erzsébetnél]	Eleonóra császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 07. 03.	
1716. 08. 15.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária mennybemenetelének ünnepe	Eleonóra császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 08. 15.	

Dátum	Főpap	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1716. 09. 27.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	orvosi fakultás ünnepe	uralkodó, egyetem	Stephansdom	WD 1716. 09. 28.	
1716. 11. 25.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	filozófiai fakultás ünnepe	uralkodó, egyetem	Stephansdom	WD 1716. 11. 25.	
1716. 12. 03.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Xavéri Szent Ferenc ünnepe	Eleonóra császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1716. 12. 04.	
1717. 02. 24.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szent Mátvás apostol ünnepe	uralkodó, pápai nuncius, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	<i>Wolfsgruber, C.:</i> Hofburgkapelle i. m. 200.	
1717. 03. 07.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Aquinói Szent Tamás ünnepe	Eleonóra császárné, főhercegnők	Domonkos templom	WD 1717. 03. 09.	
1717. 03. 22.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	bérmálás, keresztesítés		???	WD 1717. 03. 23.	
1717. 07. 18.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Skapuláré ünnepe	uralkodó, velencei követ, nuncius	leopoldstadti kármelita templom	WD 1717. 07. 20.	
1717. 08. 11.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	esküvő (Weissenwolf-Pálffy)	őfelsége	Hofburg kápolnája	WD 1717. 08. 13.	
1717. 08. 15.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	gyászmise (lengyel hercegnő halála miatt)	uralkodó, velencei követ, nuncius	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1717. 08. 17.	
1717. 08. 15.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	gyászmise (lengyel hercegnő halála miatt)	Eleonóra császárné, főhercegnők	Paulanerkirche	WD 1717. 08. 17.	
1718. 02. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Gyertyaszentelő Boldogasszony	???	???	WD 1718. 02. 04.	
1718. 03. 02.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	hamvazó szerda	uralkodó	Hofburg kápolnája	<i>Wolfsgruber, C.:</i> Hofburgkapelle i. m. 202.	
1718. 03. 25.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Jézus fogantatásának ünnepe	uralkodó, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1718. 03. 25.	
1718. 07. 26.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Althann Mihály Frigyes püspökké szentelése	uralkodó, pápai nuncius, velencei követ, miniszterek	Favorita kápolnájában	WD 1718. 07. 26.	Kollonich bécsi püspök tartotta a misét, Erdődy mellett még mások is asszisztáltak
1718. 09. 08.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária születésnapjának ünnepén	uralkodó, pápai nuncius, velencei követ	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1718. 09. 09.	
1718. 10. 22.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Mária Amália főhercegnő születésnapja	regnáló császárné, Mária Anna főhercegnő, pápai nuncius	Augustinerkirche	WD 1718. 10. 25.	
1718. 11. 05.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Lipót császár lelkiüdvéért	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Augustinerkirche	WD 1718. 11. 08.	
1718. 11. 21.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	császár, pápai nuncius, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Maria am Gestade Kirche	WD 1718. 11. 22.	délelőtt
1718. 11. 21.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	[feltehetőleg a fenti társaság]	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1718. 11. 22.	délután

Dátum	Főpapa	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1718. 12. 03.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Xavéri Szent Ferenc ünnepe	császár, pápai nuncius, velencei követ	jezsuita akadémiai templom	WD 1718. 12. 06.	
1718. 12. 03.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Xavéri Szent Ferenc ünnepe	Eleonóra császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1718. 12. 06.	
1718. 12. 19.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	[Gonzága] Eleonóra [I. Lipót felesége] császárné emlékére	Eleonóra császárné, főhercegnők	Paulanerkerche	WD 1718. 12. 20.	
1718. 12. 23.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	„Krisztus-várás” ünnepe	őfelségei, pápai nuncius, velencei követ	Paulanerkerche	WD 1718. 12. 23.	
1719. 03. 25.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Jézus fogantatásának ünnepe	császár, pápai nuncius, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Augustinerkerche	WD 1719. 03. 28.	délelőtt
1719. 03. 25.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Jézus fogantatásának ünnepe	[feltehetőleg a fenti társaság]	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1719. 03. 28.	délután
1719. 03. 30.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	csillagkeresztes ünnep	Eleonóra császárné, csillagkeresztesek	Hofburg kápolnája	WD 1719. 03. 31.	
1719. 04. 10.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Húsvéthétfő	uralkodó, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	<i>Wolfsgruber, C.:</i> Hofburgkapelle i. m. 204.	
1719. 04. 17.	gr. Draskóczy (Druskoczi) István szászói apát	József császár lelkiüdvéért	özvegy császárnék, főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1719. 04. 18.	Kollonich bécsi püspök végezte a szertartást, Draskóczy asszisztált
1719. 04. 23.	gr. Erdődy László Adám nyitrai és gr. Esterházy Imre zágrábi püspökök	bécsújehelyi püspök szentelése	uralkodó, pápai nuncius, velencei követ	Hofburg kápolnája	WD 1719. 04. 25.	Kollonich bécsi püspök végezte a szertartást, Erdődy asszisztált
1719. 05. 06.	gr. Draskóczy (Druskoczi) István szászói apát	teológiai kar ünnepe	egyetem, hg. Savoyai Jenő, gr. Csáky Miklós	Stephansdom	WD 1719. 05. 06.	
1719. 07. 21.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	gyászmise (Graf Rappachért)	magas rendi személyek	Minoritenkerche	WD 1719. 07. 21.	
1719. 09. 29.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Szent Mihály arkangyal ünnepe	Eleonóra császárné, Erzsébet főhercegnő	Michaelerkerche	WD 1719. 09. 29.	
1719. 10. 06.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	nincs megadva	Eleonóra császárné, főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1719. 10. 06.	
1719. 10. 21.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	gyászmise (Herzogin Berryért)	őfelségei, Eleonóra császárné, pápai nuncius, miniszterek	Augustinerkerche	WD 1719. 10. 24.	az első misét Kollonich bécsi püspök tartotta
1719. 11. 21.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	őfelségei	Maria am Gestade Kirche	WD 1719. 11. 21.	délelőtt
1719. 11. 21.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	őfelségei	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1719. 11. 21.	délután
1719. 12. 07.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	gyászmise Eleonóra császárné (III. Ferdinánd feleségének) lelkiüdvéért	Eleonóra császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1719. 12. 08.	délelőtt
1719. 12. 07.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	gyászmise Eleonóra császárné (III. Ferdinánd feleségének) lelkiüdvéért	Eleonóra császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1719. 12. 08.	délután

Dátum	Főpap	Alkalmom	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1719. 12. 11.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Xavéri Szent Ferenc ünnepe	császár, kamarások, miniszterek	jezsuita akadémiai templom	WD 1719. 12. 12.	
1719. 12. 25.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Karácsony	őfelségei, özvegy császárnék	Hofburg kápolnája	WD 1719. 12. 25.	
1720. 02. 02.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	őfelségei, aranygyapjas lovagok, miniszterek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1720. 02. 02.	
1720. 02. 25.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	Szent Mátvás apostol ünnepe	császár, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	WD 1720. 02. 26.	
1720. 03. 06.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	gyászmise Eleonóra császárné (Lipót feleségének) lelkiüdvéért	őfelségei, miniszterek, Spínola és Althann bíborosok	Augustinerkirche	WD 1720. 03. 08.	az első misét Kollonich bécsi püspök tartotta
1720. 03. 11.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	gyászmise [Gonzága] Eleonóra [I. Lipót felesége] lelkiüdvéért	őfelségei, özvegy császárné, főhercegnők, csillagkeresztesek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1720. 03. 12.	az első misét Spínola bíboros celebrálta
1720. 03. 21.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	csillagkeresztes ünnep	uralkodó, főhercegnők, csillagkeresztesek	Hofburg kápolnája	WD 1720. 03. 22.	Erdődy asszisztenciája két jezsuita szerzetes volt
1720. 06. 27.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	magyar egyetemi nemzet ünnepete	egyetem, [uralkodó?], br. Bornemissza József Ignác	Stephansdom	WD 1720. 06. 28.	
1720. 07. 14.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	templomi búcsú	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Hofburg kápolnája	WD 1720. 07. 16.	
1720. 07. 31.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Loyolai Szent Ignác ünnepe	Vilma Amália császárné, főhercegnők	jezsuita akadémiai templom	WD 1720. 08. 02.	
1720. 08. 10.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szent Lőrinc ünnepe	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Augustiner-Chorfrauen kolostor	WD 1720. 08. 13.	
1720. 08. 15.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Mária mennybemenetelének ünnepe, Mária Magdolna főhercegnő névnapja	őfelségei, özvegy császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1720. 08. 16.	Erdődy tartotta a mise utáni litániát is a Mária oszlopnál
1720. 08. 16.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Szent Rókus ünnepe	őfelségei, főhercegnők	Augustinerkloster auf der Landstraße	WD 1720. 08. 16.	
1720. 09. 08.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Szűz Mária születésének ünnepe	őfelségei, főhercegnők, velencei követ, miniszterek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1720. 09. 10.	bejegyzés szerint Erdődy püspök aznap két misét mondott: az első a templomban, a másodikat a téren
1720. 09. 08.	gr. Erdődy László Adám nyitrai püspök	Szűz Mária születésének ünnepe	őfelségei, főhercegnők, velencei követ, miniszterek	Am Hof-i Mária oszlopnál	WD 1720. 09. 10.	
1720. 12. 08.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szűz Mária szeplőtelen fogantatásának ünnepe	őfelsége	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1720. 12. 10.	a délelőtti ünnepi misét Kollonich bécsi püspök mondta
1721. 01. 18.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	gyászmise [Gonzága] Eleonóra [I. Lipót felesége] lelkiüdvéért	őfelségei, özvegy császárné, főhercegnők	Hofburg kápolnája	WD 1721. 01. 21.	Kollonich bécsi püspök tartotta a misét, Nádasdy asszisztált
1721. 03. 30.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	nincs megadva [Húsvét?]	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1721. 04. 01.	

Dátum	Főpapa	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1721. 04. 02.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Paolai Szent Ferenc ünnepén	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Paulanerkerche	WD 1721. 04. 04.	
1721. 04. 04.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	nincs megadva	őfelségei, főhercegnők	Minoritenkerche	WD 1721. 04. 04.	
1721. 04. 05.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	József császár lelkiüdvéért	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1721. 04. 08.	első misét Kollonich bécsi püspök mutatta be
1721. 04. 14.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Húsvét hétfő	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	<i>Wolfsgruber, C.:</i> Hofburgkapelle i. m. 207.	
1721. 06. 27.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	magyar egyetemi nemzet ünnepete	egyetem	Stephansdom	WD 1721. 06. 27.	
1721. 06. 28.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	nincs megadva	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Klarissenkloster	WD 1721. 07. 01.	
1721. 07. 25.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szent Jakab ünnepe	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Augustiner-Chorfrauen kolostor	WD 1721. 07. 25.	
1721. 10. 17.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	gyászmise (Liechtenstein főudvarmesterért)	aranygyapjas lovagok, Liechtenstein család, más főrendek	Augustinerkerche	WD 1721. 10. 17.	
1721. 10. 20.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	esküvő (Althann-Esterházy)	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Hofburg kápolnája	WD 1721. 10. 21.	
1721. 11. 21.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	őfelségei, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Maria am Gestade Kirche	WD 1721. 11. 21.	dél előtt
1721. 11. 21.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	őfelségei, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1721. 11. 21.	délután
1721. 11. 23.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	???	???	Augustinerkerche	WD 1721. 11. 25.	
1722. 03. 15.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	morva egyetemi nemzet ünnep	morva főrendek	Michaelerkerche	WD 1722. 03. 18.	
1722. 03. 22.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai és gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	bécsújhegyi püspök (Manderscheid-Blanckenheim) szentelése	őfelségei, titkos tanácsosok, miniszterek	nincs megadva	WD 1722. 03. 28.	Kollonich bécsi püspök mutatta be a misét, Erdődy és Esterházy neki asszisztáltak
1722. 03. 25.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Jézus fogantatásának ünnepe	őfelségei, főhercegnők, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Augustinerkerche	WD 1722. 03. 28.	dél előtt
1722. 03. 25.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Jézus fogantatásának ünnepe	őfelségei, főhercegnők, velencei követ, aranygyapjas lovagok	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1722. 03. 28.	délután
1722. 03. 27.	gr. Erdődy László Ádám nyitrai püspök	gyászmise	nincs megadva	nincs megadva	WD 1722. 03. 28.	
1722. 04. 17.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	József császár lelkiüdvéért	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1722. 04. 18.	
1722. 04. 18.	gr. Esterházy Imre zágrábi püspök	József császár lelkiüdvéért	Vilma Amália császárné, főhercegnők	Kapucinus templom	WD 1722. 04. 22.	

Dátum	Főpap	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1722. 11. 21.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	uralkodó, pápai nuncius, aranygyapjas lovagok	Maria am Gestade Kirche	WD 1722. 11. 25.	
1722. 12. 02.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Xavéri Szent Ferenc ünnepe	filozófiai fakultás, br. Bornemissza János Ferenc	jezsuita akadémiai templom	WD 1722. 12. 09.	
1723. 06. 29.	Berényi Zsigmond, apát, kanonok	Pázmáneum fennállásának százéves ünnepén	nincs megadva	jezsuita akadémiai templom	WD 1723. 06. 30.	
1724. 05. 16.	gr. Zichy Ferenc szerencsi apát	Nepomuki Szent János ünnepe	Vilma Amália császárné	Minoritenkirche	WD 1724. 05. 17.	Philipp Graf von Sinzendorf kanonok mutatta be a misét, neki asszisztált Zichy
1724. 11. 21.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	Szűz Mária bemutatásának ünnepe	őfelségei, aranygyapjas lovagok, miniszterek	Maria am Gestade Kirche	WD 1724. 11. 22.	
1725. 02. 14.	gr. Nádasdy László csanádi püspök	hamvazó szerda	őfelségei, özvegy császárné, főhercegnők, főrendek	Hofburg kápolnája	WD 1725. 02. 17.	
1725. 06. 27.	Berkes András herakleiai püspök	magyar egyetemi nemzet ünnepete	egyetem	Stephansdom	WD 1725. 06. 30.	
1726. 02. 02.	gróf Esterházy Imre érsek	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	őfelségei, aranygyapjas lovagok, francia és velencei követek, miniszterek	Augustinerkirche	WD 1726. 02. 06.	
1726. 05. 19.	gróf Esterházy Imre érsek	nincs megadva	"alacsonyabb és magasabb rangú rendi személyek"	piaristák temploma	WD 1726. 05. 22.	pápai nunciusnak asszisztált Esterházy
1728. 10. 20.	Acsády Ádám veszprémi püspök, kancellár	gyászmise (szardíniai királyné lelküdvéért)	őfelségei, főhercegnők, pápai nuncius, bécsi érsek	Augustinerkirche	WD 1728. 10. 23.	
1728. 11. 02.	Acsády Ádám veszprémi püspök, kancellár	Mindenszentek ünnepe	uralkodó és kísérete	Augustinerkirche	WD 1728. 11. 03.	
1729. 04. 26.	Acsády Ádám veszprémi püspök, kancellár	gyászmise (Lipót lotharingiai hercegért)	uralkodó, aranygyapjas lovagok, főrendek	nincs megadva	WD 1729. 04. 27.	
1730. 07. 22.	gr. Patachich Gábor Hermann szerémi püspök	tatóroktól kiváltott keresztények fogadásának öröme	nincs megadva	körmenet a Favoritától a rabkiváltó trinitáriusok templomáig	WD 1730. 07. 26.	
1730. 09. 13.	Acsády Ádám veszprémi püspök, kancellár	gyászmise (Henrietta Braunschweig-Lüneburgi hercegnőért, Amália császárné édesanyjáért)	őfelségei, özvegy császárné, főhercegnők	Augustinerkirche	WD 1730. 09. 16.	
1731. 02. 26.	gr. Patachich Gábor Hermann szerémi püspök	gyászmise (Antonio páрмаi hercegért)	uralkodó és kísérete	Augustinerkirche	WD 1731. 02. 28.	
1740. 12. 21.	gr. Esterházy [nyitrai?] püspök	Szent Tamás apostol ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	Wolfsgruber, C.: Hofburgkapelle i. m. 234.	
1741. 02. 01.	gr. Patachich Gábor Hermann kalocsai érsek	Szűz Mária megtisztulásának előestje	Erzsébet Krisztina császárné	Hofburg kápolnája	WD 1741. 02. 04.	
1741. 02. 02.	gr. Patachich Gábor Hermann kalocsai érsek	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	Erzsébet Krisztina császárné	Hofburg kápolnája	WD 1741. 02. 04.	

Dátum	Főpap	Alkalom	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1741. 02. 09.	gr. Esterházy Imre sibeniki püspök	Szent Apollónia ünnepe	Mária Magdolna főhercegnő	Augustinerkirche	WD 1741. 02. 11.	
1741. 03. 13.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	József főherceg keresztelője	uralkodói család, aranygyapjas lovagok, miniszterek	Hofburg lovagterme (Ritterstube)	WD 1741. 03. 25. függ.	pápai nuncius véggezte a keresztelőt, de mellette még három püspök, több apát és prépost is jelen volt
1742. 02. 02.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Szűz Mária megtisztulásának ünnepe	őfelségei és nemesi kíséretük	Augustinerkirche	WD 1742. 02. 03.	
1742. 08. 15.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Nagyboldogasszony ünnepe	őfelségei, pápai nuncius, velencei követ, udvari nemesek	Hofburg kápolnája	Aus der Zeit Maria Theresias i. m. I. 100.; 273.	
1742. 10. 15.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Mária Terézia névnapja	királynő, főhercegnők és nemesi kíséretük	Hofburg kápolnája	WD 1742. 10. 17.	
1742. 11. 30.	gr. Esterházy pécsi (nyitrai) püspök	Szent András ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1742. 12. 01.	
1743. 09. 14.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Mária Anna főhercegnő születésnapja	őfelségei és kíséretük	Augustinerkirche	WD 1743. 09. 18.	a misét a pápai nuncius mutatta be
1743. 10. 20.	gr. Csáky Miklós erdélyi püspök	gyászmise (Károly császár lelkiüdvéért)	özvegy császárné, főhercegnők és kíséretük	Kapucinus templom	WD 1743. 10. 23.	
1743. 10. 21.	gr. Csáky Miklós erdélyi és gróf Barkóczy Ferenc címzetes püspökök	gyászmise (Károly császár lelkiüdvéért)	Mária Anna főhercegnő és kísérete	Kapucinus templom	WD 1743. 10. 23.	
1743. 10. 21.	gr. Erdődy Gábor Antal egri és gr. Berényi Zsigmond pécsi püspökök	gyászmise (Károly császár lelkiüdvéért)	őfelségei	Hofburg kápolnája	WD 1743. 10. 23.	
1743. 10. 27.	gr. Csáky Miklós erdélyi püspök	hálaadó mise a pestisből való gyógyulásért	őfelségei, kíséretük, nép	Peterskirche, majd a grabeni pestiszobor	WD 1743. 10.30.	
1743. 11. 01.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	Mindenszentek ünnepe	őfelségei, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	WD 1743. 11. 02.	WD-ben Erdődy nyitrai püspök szerepel, pontosításhoz kontrollforrásként szolgált: Aus der Zeit Maria Theresias i. m. I. 100.; 184.
1743. 11. 01.	gr. Berényi Zsigmond pécsi püspök	Mindenszentek ünnepe	Mária Anna főhercegnő és kísérete	Hofburg kápolnája	WD 1743. 11. 02.	
1743. 11. 30.	gr. Berényi Zsigmond pécsi püspök	Szent András ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1743. 12. 04.	
1744. 01. 05.	gr. Erdődy Gábor Antal egri püspök	aranygyapjas ünnep, ill. három királyok ünnepe	őfelségei és kíséretük, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1744. 01. 08.	
1744. 01. 12.	Libeniczy János S. J.	nincs megadva (vasárnap)	magyar katonák, főrendek	Am Hof-i jezsuita templom	WD 1744. 01. 18.	Libeniczy magyarul prédikált
1744. 10. 20.	gr. Barkóczy Ferenc címzetes püspök	gyászmise (Károly császár lelkiüdvéért)	őfelségei	Hofburg kápolnája	WD 1744. 10. 21.	

Dátum	Főpap	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1744. 11. 30.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Szent András ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1744. 12. 02.	
1744. 12. 24.	gr. Barkóczy Ferenc egri püspök	Szenteste	őfelségei, aranygyapjas lovagok	Hofburg kápolnája	WD 1744. 12. 26.	
1745. 01. 26.	gr. Barkóczy Ferenc egri püspök	gyászmise (Lotharingiai Karolina hercegnőért)	őfelségei, főrendek	Augustinerkirche	WD 1745. 01. 30.	első vigliát Barkóczy, másodikat Maringoni püspök, harmadikat Esterházy püspök mondta
1745. 01. 26.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	gyászmise (Lotharingiai Karolina hercegnőért)	őfelségei, főrendek	Augustinerkirche	WD 1745. 01. 30.	
1745. 02. 01.	gr. Barkóczy Ferenc egri püspök és gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Károly főherceg keresztelője	uralkodói család, aranygyapjas lovagok, miniszterek	Hofburg lovagterme (Ritterstube)	WD 1745. 02. 10. függ.	a szertartást a nuncius végezte, de mellette még több püspök, apát és prépost is jelen volt
1745. 03. 14.	gr. Zichy Ferenc győri püspök	Károly főherceg bemutatásának ünnepe (hat héttel korábban született)	uralkodónó, pápai nuncius, miniszterek, gavallérok	Hofburg kápolnája	WD 1745.03. 17., vagy bővebben WD 1745. 03. 20. függ.	
1745. 11. 01.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Mindszentek ünnepe	őfelségei, bécsi érsek, főurak	Augustinerkirche	WD 1745. 11. 03.	
1745. 11. 30.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Szent András ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1745. 12. 01.	
1746. 08. 02.	gr. Barkóczy Ferenc egri püspök	Porciunkula búcsúja	őfelségei, Lotharingiai Sarolta hercegnő, bécsi érsek, főnemesek	Kapucinus templom	WD 1746. 08. 03.	
1746. 10. 15.	gr. Barkóczy Ferenc egri püspök	Mária Terézia névnapja	őfelségei, főnemesek	Schönbrunn kápolnája	WD 1746. 10. 19.	
1747. 11. 30.	Klimó György novi címzetes püspök	Szent András ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1747. 12. 02.	
1748. 02. 11.	Klimó György novi címzetes püspök	Karintiai Szent Domicián ünnepe	karintiai rendek	Peterskirche	WD 1748. 02. 14.	
1748. 10. 11.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	vigliá (Dorottya pármái hercegnőért)	őfelségei, követek	Hofburg kápolnája	Wolfsgruber, C.: Hofburgkapelle i. m. 252.	
1748. 10. 18.	gr. Zichy Ferenc győri püspök	gyászmise (Károly császár lelkiüdvéért)	uralkodói család	Kapucinus templom	WD 1748. 10. 23.	
1748. 10. 19.	gr. Zichy Ferenc győri püspök	gyászmise (Károly császár lelkiüdvéért)	uralkodói család	Kapucinus templom	WD 1748. 10. 23.	
1748. 11. 30.	gr. Barkóczy Ferenc egri püspök	Szent András ünnepe	uralkodó, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1748. 12. 04.	
1749. 10. 22.	gr. Zichy Ferenc győri, gr. Esterházy Imre nyitrai, br. Klobusiczky Ferenc zágrábi püspökök és gr. Csáky Miklós kalocsai érsek	Kollonich bécsi érsek, bíboros ötven éves pappá szentelésének ünnepe	őfelségei, udvar, számos főrend	Stephansdom	WD 1749. 10. 29.	magyar főpapok mellett még számos püspök, érsek és apát asszisztált

Dátum	Főpapa	Alkalm	Jelenlévők	Helyszín	Forrás	Megjegyzés
1750. 11. 29.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Advent első vasárnapja, Szent András ünnepének előestje	uralkodó, pápai nuncius, aranygyapjas lovagok	Augustinerkirche	WD 1750. 12. 02.	
1755. 05. 13.	gr. Esterházy Imre nyitrai püspök	Mária Terézia (és Mária Krisztina) születésnapja	uralkodói család, főrangú ünneplő társaság	Schönbrunn kápolnája	ÖStA HHStA Ha Zeremonialprotokolle Bd. 25. (1755–1756) 120.	
1759. 05. 13.	gr. Zichy Ferenc győri püspök	Mária Terézia (és Mária Krisztina) születésnapja	uralkodói család, főrangú ünneplő társaság	Schönbrunn kápolnája	ÖStA HHStA Ha Zeremonialprotokolle Bd. 27. (1759–1760) 76.	
1763. 01. 10.	gr. Batthyány József kalocsai érsek	esküvő (Esterházy-Erdődy)	őfelségei, főnemesek	Hofburg kápolnája	WD 1763. 01. 12.	
1764. 01. 23.	gr. Batthyány József kalocsai érsek	esküvő (Batthyány-Erdődy)	nincs megadva	Hofburgban Batthyány főudvarmester szobája	WD 1764. 01. 25.	
1764. 05. 06.	gr. Barkóczy Ferenc esztergomi érsek	Szent István-rend alapítása	őfelségei, Szent István Rend tagjai, főrendek	Augustienerkirche	WD 1764. 05. 09. függ.	
1765. 02. 03.	gr. Batthyány József kalocsai érsek	püspökszentelés (Pius Manzador címzetes zenggi püspök)	„magasabb és alacsonyabb rendi személyek”	Michaelerkirche	WD 1765. 02. 06.	Batthyánnak asszisztált Koller veszprémi és Szalbek váci segédpüspök is
1765. 10. 15.	gr. Batthyány József kalocsai érsek	Mária Terézia-rend ünnepe	őfelségei, Mária Terézia-rend tagjai	Hofburg kápolnája	WD 1765. 10. 16.	

MASS AND PRESTIGE. THE PRESENCE AND REPRESENTATION OF HUNGARIAN PRELATES IN THE COURT OF VIENNA BETWEEN 1711 AND 1765

by *Kökényesi Zsolt*
(Summary)

Despite its evident importance, the representation of eighteenth-century Hungarian prelates is an unresearched area, and the role they played in the court of Vienna is even less known. The present paper thus examines the presence of the higher layers of the Hungarian clergy in the imperial capital in the period extending from the peace of Szatmár to the adoption of archduke Joseph as co-ruler. In the first part a comparative analysis of Masses celebrated in the circle of the ruling family and their aristocratic guests is undertaken (before all on the basis of the volumes of *Wienerisches Diarium* and *Zeremonialprotokoll*), presenting quantitatively the various groups of prelates who played the most active role in terms of courtly presence. The second part of the paper, on the other hand, is an attempt to demonstrate the „beneficial” effect of presence at Vienna through an analysis of church careers (with regard to various political and official promotions as well). The analysis was mainly focussed on bishops who came from Hungarian aristocratic families, such as, among others, counts Imre Csáky, László Ádám Erdődy, Imre Esterházy or Ferenc Zichy, while nationalised prelates, as, for instance bishop of Vác Altham, were left out of consideration.